

2019

ARKEOLOJİ ABD

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

NAZİME MEHVEŞ GÖLGEYÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

**GAZİANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN BİR
GRUP ROMA DÖNEMİ SİKKESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAZİME MEHVEŞ GÖLGE

GAZİANTEP
TEMMUZ 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

**GAZİANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN BİR
GRUP ROMA DÖNEMİ SİKKESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAZİME MEHVEŞ GÖLGE

Tez Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Makbule EKİCİ

GAZİANTEP
TEMMUZ 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

GAZİANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN BİR GRUP ROMA DÖNEMİ SİKKESİ

Nazime Mehveş GÖLGE

Tez Savunma Tarihi: 16.07.2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Atilla ENGİN

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/~~Doktora~~ tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Makbule EKİCİ
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:
(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Dr. Öğr. Üyesi Makbule EKİCİ

Dr. Öğr. Üyesi Timur DEMİR

Prof. Dr. Mehmet ÖNAL

İmzası

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde; bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

İmza:.....

Adı ve Soyadı: Nazime Mehveş GÖLGE

Öğrenci Numarası:201566444

Tezin Savunma Tarihi:16.07.20

ÖNSÖZ

Sikkeler, antik dönemin mimarisi, hayvanları, tanrı/tanrıçaları, günlük yaşamı ve bunlara benzer birçok konuda bilgi verir. Bu nedenle antik dönemi aydınlatan en önemli bulgular arasındadır.

Gaziantep Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan bir grup Roma Dönemi sikkelerinin incelendiği bu tez çalışmasında koleksiyonundaki sikkeleri incelemem için gerekli izni veren Gaziantep Müze Müdürlüğü'ne ve sikke koleksiyon sorumlusu müze uzmanı Mehmet Sait YILMAZ'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıcabenimle her zaman kaynak paylaşımında bulunan ve birçok konuda yardımını esirgemeyen Yenicehöyük Kazısı envanter ekibi arkadaşlarıma değerli yardımları için müteşekkirim.

Bu zorunlu yolda tez danışmanlığımı yürüten, bana zaman ayıran ve çalışmam sırasında fikir ve eleştirileriyle beni yönlendiren hocam Dr. Öğr. Üyesi Makbule EKİCİ'ye ve Gaziantep Üniversitesi Arkeoloji bölümü hocalarıma sonsuz teşekkürler.

Çevirilerde bana yardımcı olan Tahir Ahmet GÖLGE'ye ve okunamayan sikkelerin konservasyonunu üstlenen restoratör Müge GÖLGE'ye ayrıca teşekkür ederim. Tabi ki hayatımın her döneminde desteğini esirgemeyen ve varlıklarıyla bana güç veren anneme, babama ve tüm aileme de sonsuz teşekkürler. İyi ki varsınız.

Nazime Mehveş GÖLGE
Gaziantep 2019

ÖZET

GAZİANTEP ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN BİR GRUP ROMA DÖNEMİ SİKKESİ

GÖLGE, Nazime Mehveş

Yüksek Lisans Tezi, Klasik Arkeoloji ABD

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Makbule EKİCİ

Haziran2019, 68 Sayfa

Gaziantep Arkeoloji Müzesi gerek satın alma yoluyla, gerekse kazıdan gelen sikkelerle her yıl çok sayıda sikke toplamakta ve koleksiyonunu zenginleştirmektedir.

Bu çalışma, Gaziantep Arkeoloji Müzesi sikke koleksiyonuna satın alma yoluyla kazandırılan bir grup Roma İmparatorluk Dönemi sikkesini konu edinmektedir. Konu kapsamında müzeye 2002 yılında getirilmiş 50 adet sikke incelenmiştir. Bu sikkeler Philippus I'den Licinius I'e kadar kronolojik olarak dönemlerine göre ayrılıp, gruplandırılarak incelenmiştir.

Yayınlanmış sikke katalogları ile incelen bu sikkeler karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sikke, Roma, Darphane

ABSTRACT**GAZİANTEP UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES****Nazime Mehveş Gölge**

Classical Arkeology Majors

Advisor: Assist. Prof. Dr. Makbule Ekici

June 2019. 68 Pages

Gaziantep Archeology Museum collecting many coins every year to enrich its collection through both purchasing and excavation.

This study focuses on a group of Roman Imperial Period coins which are bought by Gaziantep Archeology Museum. In the extent of subject there is 50 coins which brought to the museum in 2002, those coins were grouped and studied by chronological order from Philippus I to Licinius I.

Those coins, which are examined via published coin catalogs, compared with the catalogs.

Key Words: Coin, Roma, Mint

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
EKLER LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU	1
1.2. ÇALIŞMANIN AMACI.....	1
1.3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	1
2. ROMA SİKKELERİ	3
2.1. ROMA SİKKELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	3
2.2.SİKKE BİRİMLERİ.....	5
2.2.1. Augustus Değerleri	5
2.2.2. Antoninianus (Şua Taçlı Birim).....	5
2.2.3. Aurelianianus (Şua Taçlı Birim).....	6
2.2.4. Tetrarhi Dönemi Nummus’u (Defne Çelenkli Tip)	6
2.2.5. İç Savaşlar Zamanında Nummus Ve Constantinus Sülalesi (A1, A2, A3 ve A4 Çapları)	7
2.2.6. Maiorina ve Centenionalis (AE2 Birimi) Fel Temp Reparatio.....	8
2.2.7. Decargyrus, Centenionalis ve Nummus.....	9
2.3.SİKKELERİN ARKA VE ÖN YÜZLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	11
2.3.1. Ön ve Arka Yüzde Sık Karşılaşılan Tanrı, Tanrıça, Yarı Tanrı ve Personifikasyonlar	14
2.3.1.3. Annona.....	14
2.3.3. Sikkelerin Arka Yüzlerinde Yer Alan Lejantlar	19
2.3.4. Sikkelerin Arka Yüzlerinde Yer Alan Betimlemeler.....	21
2.3.5. Roma Darphaneleri	23

2.3.5. Kentin/Ülkenin adı, darphane adı ve kısaltmaları	23
3.KATALOGDA YER ALAN İMPARATORLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATALOG	25
3.1. ASKER İMPARATORLAR DÖNEMİ	25
3.1.1. Philippus I (MS 244-249)	25
3.1.2. Trebonianus Gallus (MS 251-253)	26
3.1.3. Valerianus (MS 253-260)	26
3.1.4. Gallienus (MS 253-268)	26
3.1.5. Claudius II (MS 268-270).....	27
3.1.6. Aurelianus (MS 270-275)	28
3.1.7. Probus (MS 276-282).....	29
3.1.8. Carus (MS 282-283)	29
3.1.9. Numerianus (MS 283-284)	30
3.1.10. Carinus (MS 283-285)	30
3.2. TETRARŞİ DÖNEMİ.....	30
3.2.1. Diocletianus (MS 284-305)	30
3.2.2. Maximianus (MS 286-305 ve 307-308).....	32
3.2.3. Constantius I (MS 305-306)	33
3.3. GEÇ ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ	33
3.3.1. Licinius I (MS 308-324)	33
3.4 KATALOG.....	34
3.4.1.Asker İmparatorlar Dönemi	34
3.4.2.Tetrarchi Dönemi	40
3.4.3.Geç Roma İmparatorluk Dönemi.....	45
SONUÇ	47
KAYNAKÇA.....	49
EKLER LİSTESİ	53
ÖZGEÇMİŞ	67

EKLER LİSTESİ

EK. 1 ÖN YÜZ LEJANTLARI LİSTESİ.....	53
EK.2 ARKA YÜZ LEJANTLARI LİSTESİ	55
EK.3 İMPARATORLAR VE SİKKE SAYILARI	57
EK.4 ROMA DARPHANELERİNİN HARİTASI.....	58
EK.5 LEVHALAR LİSTESİ	60

KISALTMALAR

AE	: Bakır/ Bronz
AG Kap	: Gümüş Kaplama
A.Y	: Arka Yüz
Ç	: Çap
Bkz	: Bakınız
Müze Env No:	Müze Envanter Numarası
mm	: Milimetre
MÖ	:Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
Kal	: Kalınlık
Kat.No	: Katalog Numarası
Lev	: Levha
Ö.Y	: Ön Yüz
Ref	: Referans/ Bibliyografya
RIC	: Roman Imperial Coinage
Gr	: Gram

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU

Hazırlanan bu tez çalışmasının konusunu Gaziantep Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan bir grup Roma İmparatorluk Dönemi sikkesi oluşturmaktadır.

1.2. ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmamızın ana amacını Gaziantep Müzesi'ne satın alma yoluyla dahil olan Roma Dönemi'ne ait bir grup sikkenin cinsi, ölçüleri, teknik özellikleri, basıldığı darphaneler, ön ve arka yüz betimlemeleri açısından ayrıntılı olarak bilim dünyasına tanıtılması ve bu özelliklerinden hareketle sikkelerin ortak ve farklı özelliklerinin ortaya konması ve değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

1.3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

“Gaziantep Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan bir grup Roma Sikkelerini” konu alan tez çalışması üç aşamada gerçekleştirilmiştir.

Birinci aşamada ilgili arşiv ve kütüphaneler ile internette literatür çalışması yapılmıştır. Konuyla ilgili kaynak ve yayınlar, resmi ve özel koleksiyonların katalog bilgileri toplanarak incelenmiştir.

İkinci aşamada gerekli izinler alındıktan sonra ilgili müzeye gidilerek eserler yerinde incelenmiş, eserlerin ölçüleri alınarak, fotoğrafları çekilmiştir.

Üçüncü aşamada ise literatür ve alan çalışmasıyla toplanan bilgilerin yardımıyla konuyla ilgili ana hat planı yapılarak, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım yönergesi doğrultusunda çalışma hazırlanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm Giriş bölümü olup, bu bölümde çalışmanın konusu, amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümü Roma Sikkelerine genel bakış oluşturmaktadır. Söz konusu bölümde Roma Dönemi sikkelerinin genel özellikleri, tarihsel gelişimi, darphaneleri, sikke birimleri gibi genel bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölüm ise Gaziantep Müzesi'nde yer alan bir grup Roma sikkesinin kim tarafından bastırıldığı ve onu bastıran imparator hakkında genel bilgi; sikkenin basım yeri, tarihi, ön ve arka yüz betimleri, ölçü ve cinslerinin tek tek anlatıldığı Katalog bölümünden oluşmaktadır.

Sonuç bölümünde ise katalog kısmından toplanan bilgiler özetlenip, değerlendirilmiştir.

Kaynakça bölümünde yararlanılan kaynak ve yayınlar yazar soyadı ve kitap adlarına göre alfabetik olarak sunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

ROMA SİKKELERİ

2.1.ROMA SİKKELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Sikkeler, temelde ödeme aracıdır ve gelişmiş toplumlarda kullanılmaktadır. Romalılar, kuruldukları dönemde tarımla geçinen bir köy toplumu olduğundan, yüzyıllar boyunca değiş-tokuş sistemiyle gereksinimlerini karşılamışlar ve bunun için de hayvanları kullanmışlardır. Latince’de ‘*Pecus*’ (hayvan) sözcüğünden türetilmiş ‘*Pecunia*’nın para anlamında kullanılmış olması bu durumu doğrular niteliktedir. Bunun yanı sıra Plinius’un bildirdiğine göre MÖ 10.yüzyıldan başlayarak, tartılmış ama işlenmemiş ham bakır (*aes rude*) kullanılmıştır.¹

Üzerinde Latince lejantlar ve imparator/imparatoriçe betimleri bulunan, Roma Dönemi’ne tarihlenen sikkelere Roma Sikkeleri denilmektedir. Bu dönem sikkelerinde kullanılan metaller altın, gümüş ve bakırdır. Gümüşe sıklıkla bakır karıştırılmış ve billon adı verilen sikkeler elde edilmiştir. Saf bakır sikkelerin yanında bakır kalay karışımı bronz, pirinç ve orichalkum² adı verilen sikkeler de vardır. Bakır alaşımlar ise ‘Aes’ diye isimlendirilmektedir.

Sikkelerin darbi bir sistem içerisinde olup, imparatorluk döneminde sikke basmak göreviyle “Rationabus” adı verilen saray görevlileri ilgilenmiştir. Darphane yöneticileri “Optio”, bunların yardımcıları ise “Offigiores” adını almaktadır. Ayrıca “Nummularii” adı verilen sikke işçileri de çalışmaktaydı. Darphanede sikke pullarını koyanlar “Supposteres”, çekiç vuranlar ise “Mallaetores” tir.Bakır sikke bastırma yetkisi MS 262 yılına kadar senatoya aittir. Altın ve gümüş sikke bastırma yetkisi ise sikkeyi darp ettiren imparatora aittir.

¹ NH 33.43 (Naturalis Historia 33.43)

² Aurichalcum, Latince “altın renkli bakır”. Bakıra %20 çinko karıştırılarak elde edilen alaşım. Pirinç madeni. Bkz.Tulay, 2001

Sikkenin icat edilip, yaygınlaşmasından üç yüz yıl sonra MÖ 3. yüzyıl başında Romalılar, Orta İtalya'yı egemenlik altına alınca ilk kez sikke kullanmaya başlamışlardır. İtalya'da özellikle Etruria (Toscana) bölgesinde zengin bakır yataklarının bulunmasından olsa gerek ilk Roma sikkeleri bakırdandır ve bu sikkeler dökme tekniğinde "*Aes signatum*" yapılmış olup, 16x9cm boyutlarında ve yaklaşık 1.5 kg ağırlığındaki dikdörtgen bronz parçalardır. Zamanla darp tekniğine geçilmiştir. Bu teknikte basılan sikkeler ise İtalya'nın güneyinde Campania bölgesinde tedavülde bulunduğundan dolayı "Romano-Campania Sikkeleri" olarak adlandırılan gümüş ve bronz sikkelerdir. Döküm yerine darp tekniğiyle basılan bu sikkeler, İtalya'nın güneyindeki Yunan kentlerinin sikkelerine benzemekle birlikte, Roma'ya ait olanlarda önceleri "ROMANO", sonraları ise "ROMA" yazısının yer alması tek farkı oluşturmaktadır.³

Daha sonra üzerlerinde resim ve Roma'nın adının yazılı olduğu metal çubuklar "*aes grave*" kullanılmıştır.⁴ Bu sikkeler yine döküm tekniğiyle yapılmış olup, zamanla yapılan düzenlemeler ile tipler ve birimler belli bir düzene sokulmuştur. Bu düzende ana birim "As" olup, 1 as=12 uncia'dır.

MÖ 3. Yüzyılın son çeyreğinde tedavüle giren "Denarius" Roma'nın esas gümüş sikkesi olup, Denarius'un yarısı "Quinarius", çeyreği ise "Sestertius"tur. Değer işaretleri denariusta X, quinariusta V, sestertiusta ise IIS'dir. Denarius gümüş "Antoninianus"a kadar Roma'nın en önemli gümüş sikkesi olmuştur.⁵ 1 denarius, 10 as'a eşittir. Denariustlarda zamanla sikke basımından sorumlu olan Magistrat ve aileleri ile ilgili yazılar ve tipler yer almaya başlamıştır.

Roma'nın esas altın sikkesi "Aureus"tur.

Roma'nın bronz/bakır sikkeleri as, dupondius ve sestertius'tur. As, bakırdan; dupondius ve sestertius pirinçten darp edilmiştir. As, kızılımsı ya da kiremit rengi iken dupondius ve sestertius sarı bir görünüme sahiptir. MÖ 82- 23 yılları arasında Roma'da bronz sikke basılmamıştır.

³ Oğuz Tekin (1996). Eskiçağ'da Para Antik Nümişmatikçe Giriş. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, s.12

⁴ Nezahat Baydur (1998). Roma Sikkeleri. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s.9

⁵ O.Tekin,(1996).s. 13

2.2.SİKKE BİRİMLERİ

2.2.1. Augustus Değerleri

Roma, İmparatorluğa geçiş döneminde Augustus yönetiminde geniş çaplı bir sikke reformu uygulamıştır. Bu reformun sonucunda sikke birimleri değerleri şunlardır:⁶

1 Aureus = 2 Quinarius Aureus

1 Quinarius Aureus = 2/ 25 Denarius

1 Denarius = 1/ 2 Quinarius Argenteus

1/ 2 Quinarius Argenteus = 2 Sestertius

1 Sestertius = 2 Dupondius

1 Dupondius = 2 As

1 As = 2 Semissis

1 Semissis = 2 Quadrant

Bu sikke birimleri sistemi MS 301 yılına kadar kullanılmıştır. Ancak Roma İmparatorluk döneminde bu birimlerin değerlerinin zamanla değişiklik göstermesi ile birlikte özel sikkeler de basılmış ve kullanılmıştır.

2.2.2. Antoninianus (Şua Taçlı Birim)

Başlangıçta çift Denarius değerinde olan Antoninianus'lar MS 238-274 yılları arasında darp edilmiş en yaygın tiptir. Antoninianus'taki gümüş oranı %49. 5'ten %2. 5' e düşürülmüştür.⁷ Kıdemli imparatorların portreleri şua (ışın) taçlı, genç imparatorlar ve caesarlar çıplak başlı olarak betimlenirken, imparatoriçeler genellikle omuzlarının arkasında bir hilal ile betimlenmişlerdir. Sikkelerin arka yüzleri genelde daha az özenli basılmış olmakla birlikte çoğunun arka yüzünde ayakta tek bir figür bulunmaktadır.

Antoninianus sikkelerinden çok azı darphane işareti taşır. Bazı araştırmacılar Antoninianus basan darphaneler konusunda önerilerde bulunmuştur.⁸ Antoninianus

⁶ David Sear (1974). *Roman Coins and Their Values*. London, ss. 43-45

⁷ Kenneth W. Harl (2002). *Kazılarda Bulunan Sikkelerin Tanımlanması İçin Rehber Roma (M.S 238-498) Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, s.9

⁸ K.J.M Elks (1975). „ *The Eastern Mints of Valerian and Gallienus: The Evidence of Two New Hoards From Western Turkey*”, *Numismatic Chronicle*, ss. 65-74 ve 91-109

darb eden darphaneler şunlardır: Antiocheia, Cyzicus, Roma, Siscia, Treveri, Mediolanum, Emesa (Suriye’de Macrianus ve Quietus için sikke darb etmiştir)⁹.

2.2.3. Aurelianus (Şua Taçlı Birim)

Aurelianus, eski Antoninianus’ları tekrar darb ettirmiş ve bunlara yeni isim vermiştir. MS 274 yılında Aurelianus diye adlandırılan daha gelişmiş bir gümüş şua taçlı tip ortaya çıkarılmıştır ve 293 yılından sonrasına kadar aynı standartta (3.88gr) olarak basılmıştır. Bu sikkeler bakırdan yapılmıştır ve %5 oranında gümüş kaplamadır. Birçok sikkenin arka yüzünde değer işaretleri olan ‘XXI’¹⁰ ve ‘KA’¹¹ (20 Sestertisi=1) bulunur.¹²

Sikkeler arka yüzlerindeki boşlukta darphane ismini taşırlar. Aurelianus basan darphaneler şunlardır: Antiocheia (ANT), Cyzicus (CVZ), Lugdunum (LVG), Roma (R veya işaretli), Ticinum (T), Tripolis (TR), Serdica (SER).¹³

MS 274 yılından sonra hemen hemen tüm Roma sikkeleri darphanenin hangi atölyesinde basıldığını gösteren işaretler taşırlardı. Erken 3. Yüzyıl boyunca bazı Antoninianus’ların arka yüzlerinde boşlukta Roma atölyelerini gösteren Roma rakamları yer alırdı (I-VI). Atölye işaretleri darphane işaretleriyle birleştirilmişti. Batı darphanelerinde Latince P, S, T ve Q (prima, secunda, tertia, quarta) sırasıyla birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü ofisleri gösterirdi. Doğu darphanesinde Yunan rakamları kullanılmıştır: A, B, Γ, Δ, IE (15.atölye) ye kadar.¹⁴

Atölye işaretleri genellikle ana tipin sağında veya solundaki boşlukta yer alır. SM kısaltması (Sacra Moneta veya Kutsal Para) genellikle dördüncü yüzyıl sikkelerinde görülür.

2.2.4. Tetrarhi Dönemi Nummus’u (Defne Çelenkli Tip)

Diocletianus, MS 293 yılında %5 oranında gümüşle kaplı bakırdan standart ağırlıktaki (10.75gr) Nummus’u çıkarmıştır. Nummus, kesin tarih verebilir çünkü

⁹ H.D Gallwey (1963). A hoard of Third Century Antoniniani from Southern Spain. *Numismatic Chronicle*, ss.355-406

¹⁰ Christopher Howgego (2000).Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi. Homer Kitabevi, İstanbul, ss.148-149

¹¹ M.Crawford (1975). Finance, Coinage and Money From Severans To Constantine, ANRW. II.2, ss.575-576

¹² Harl,(2002).s. 17

¹³ Harl,(2002).s. 18

¹⁴ Harl,(2002).s.18

360 yılından sonra ağırlık standartları düştüğü gibi, bu sikke de piyasa da düşüşe geçmiştir.¹⁵ Ön yüzde farklı stilde yapılmış defne çelenkli imparator portresi, arka yüzde ise genelde ayakta duran Roma halkının Genius'u ve GENIO POPVL ROMANI lejantı bulunur. Batı darphanesinde yaygın olan arka yüz tipi ise tartı taşıyan Moneta ve SACRA MONETA lejantıdır.¹⁶

Nummus basan darphaneler ise: Alexandria (ALE)(MS 296 yılından sonra), Antiocheia (ANT), Aquileia (AQ), Carthago (KART), Cyzicus (CYZ), Londinium (L veya LON), Lugdunum (LV veya LVG), Heraclea (H veya HER), Nicomedia (N veya NIC), Roma (R veya RM), Siscia (SIS), Thessalonike (TS veya TES) (M.S 298 yılından sonra), Ticinum (T), Treveri (TR) dir.

İmparator Diocletianus MS 301 yılında imparatorluk ve düzenli sikke basımı için reform uygulayarak sikkelere Diocletianus Değerlerini getirmiştir. Buna göre:

1Solidus= 10 Argenteus

1 Argenteus= 4 Nummus

1 Nummus= 5 Radiate

1 Radiate= 2. 5 Laturate

1Laturate= 2 Denarius

2.2.5. İç Savaşlar Zamanında Nummus Ve Constantinus Sülalesi (A1, A2, A3 ve A4 Çapları)

İç savaşlar zamanında Nummus ve Constantinus Sülalesi dönemindeki sikkeler çaplarına göre sınıflandırılırlar. Nummus'lar 307 yılına kadar 32-26 mm çapında basılmıştır. (AE1 birimi). 307-313 yılları arasında 25-21 mm çapında (AE2 birimi). 336-348 yılları arasında ise 17 mm'den küçük çapta olan sikkeler basılmıştır (AE4 birimi) basılmıştır. 20-17 mm çapında basılan sikkeler ise AE3'tür.

Constantinus, diademli yeni bir portre tipi bastırmıştır. Licinius'da (308-324) farklı portrelerle (defne çelenkli, şua taçlı ve miğferli) Nummus'lar bastırmıştır.¹⁷

İç savaşlar zamanında Nummus basan darphaneler ise; Alexandria (ALE), Antiochea (ANT), Arelate(Arles- AR veya ARL), Carthago (KART), Constantinopolis (C veya CON), Cyzicus (CYZ), Londinium (L veya LON),

¹⁵E Haley (1989). *The Roman Bronz Coinage in Britain and Monetary History from A.D 293 to 350*", American Journals of Numismatics 1, ss. 90-116

¹⁶ Harl,(2002).s. 21

¹⁷ Harl,(2002).s. 26

Lugdunum (LV veya LVG), Heraclea (H veya HER), Nicomedia (N veya NIC), Ostia (OST), Roma (R veya RM), Serdica (SER), Sirmium (SM veya SIR), Siscia (SIS), Thessalonike (TS veya TES), Ticinum (T), Treveri (TR)'dir.¹⁸

2.2.6. Maiorina ve Centenionalis (AE2 Birimi) Fel Temp Reparatio

MS 348 yılında imparatorlar Costans ve II Constantinus, AE4 Nummus'ların darbını durdurmuş ve üç yeni birim darp ettirmişlerdir¹⁹. Maiorina (23 mm. 5.26 gr.) büyük AE2 biriminde basılmıştır. Ön yüzde sağa bakan diadem takmış portre bulunur. Arka yüzde ya geminin üzerinde küçük Victoriave labarum tutan imparator ya da yere düşmüş atlı barbara mızrağını saplayan Romalı asker bulunur. Arka yüz lejantı ise "FEL TEMP REPARATIO"dur.²⁰

Centenionalis (21 mm. 4.25 gr.) Maiorina'nın yarısı değerindedir. AE2 biriminde darp edilmiş olan Centenionalis'in ön yüzünde sola bakan sağ elinde dünya yuvarlağını tutan ve diadem takmış portre veya sağa bakan diadem takmış portre bulunur. Centenionalis de "FEL TEMP REPARATIO" arka yüz lejantına sahiptir. Arka yüzde ise labarum tutan ve iki barbar esirin önünde duran imparator veya barbar atlıyı alt eden Romalı asker veya barbarı kulübeden dışarı sürükleyen Romalı asker bulunur. Bu sikkenin küçüğünün (AE3 birimi, 2.54 gr.) arka yüzünde Phoenix vardır.²¹ Fakat 352 yılında II Constantius, Centenionalis ve AE3 büyüklüğündeki "Phoenix'li parçaları kaldırmış, Maiorina'nın büyüklük ve ağırlığını AE3 sınıfına indirmiştir.²²

Maiorina ve Centenionalis basan darphaneler ise; Alexandria (ALE), Ambianum (AMB), Antiochea (ANT), Aquileia (AQ), Constantia (CON veya CONST), Constantinopolis (C veya CON), Cyzicus (CYZ), Lugdunum (LV veya LVG), Heraclea (H veya HER), Nicomedia (N veya NIC), Roma (R veya RM), Sirmium (SM veya SIR), Siscia (SIS), Thessalonike (TS veya TES), Treveri (TR)'dir.

¹⁸ Harl,(2002).s. 28

¹⁹ Bu sikkelerin hepsi gümüş suyuna batırıldığından 'gümüş sikkeler' olarak tanımlanmışlardır.

²⁰ Harl,(2002).s.32

²¹ Harl,(2002).s.32

²² Harl,(2002).s.33

2.2.7. Decargyrus, Centenionalis ve Nummus

MS 354 ile 498 yılları arasındaki imparatorluk sikke birimleri tam olarak anlaşılmış değildir. Ancak Romalılar büyük ihtimalle; büyük birimleri (AE1 veya AE2) tanımlamak için "Maioriane" terimini, küçük AE4 parçaları -ki bunların bin kadarı altın Solidus karşılığıydı- için ise "Nummus" terimini kullanmışlardır.²³ 362 yılında II Julianus "*Apostata (dinden dönen)*" 354-361 yılları arası sikkelerin AE3 birimindeki küçük versiyonlarını yeniden adlandırıp, yeniden darp ettirmiştir ve AE1 çapında büyük Maiorina (8. 3 gr.) çıkartmıştır. Arka yüzde pagan (putperest) tipte boğa ve "SECVRITAS REIPVB" lejantı bulunur. Benzer, Maiorina'lar (pagan semboller olmadan) Jovianus (363-364), I Valentinianus (364-375 ve Valens (364-378) tarafından darp ettirilmiştir.²⁴

371 yılında imparator I.Valentinianus ve Valens arka yüzünde Victoria ve SECVRITAS REIPVBLICAE lejantı bulunan küçük bronz AE3 (2.25gr) parça darp ettirmiş olup, gümüş kaplama bronz sikkelerin basımını da durdurmuştur. Bu yeni darp edilen küçük bronz sikkeler diğer daha geç AE3 birimleriyle 395 yılına kadar kullanımdaydı. 379 yılında imparator Gratianus ve II. Valentinianus bunların katları olan Decargyrus ve daha küçük parçası olan Nummus darp ettirmişlerdir.

Büyük AE2 Decargyrus (5.25 gr. 2 mm.) başlıca birimdir ve çeşitli arka yüz tipleriyle darp ettirilmiştir. Gratianus (367-383) ve II. Valentinianus (375-392) en yaygın olan arka yüz tipini, geminin üzerinde duran imparator ve "FEL TEMP REPARATIO" lejantını kullanmışlardır (348-352 Maiorina'sından esinlenerek). Diğer arka yüz tipleri ise karargah kapısı (GLORIA ROMANORVM) ve Fortuna'yı kaldıran imparator (REPARATIO REIPVB). AE3 birimi veya Centenionalis (2.45 gr.) basılmaya devam etmiştir. Bununla birlikte bütün darphaneler çok sayıda AE4 Nummus'u (1.5 gr.) darp etmişlerdir.²⁵

MS 359 yılında Honorius büyük birimler olan Decargyrus ve Centenionalis'i kaldırarak küçük AE4 Nummus darp ettirmiştir. 400 yılından sonra doğudaki darphanelerde büyük birimler darp etmemişlerdir. 400'den 498'e kadar gerçekte kullanılan küçük paralar sadece çok küçük olan AE4 "*Nummi minimi*"lerdir ve bunlar

²³ Kenneth W.Harl (1996). Coinage In The Roman Economy 300 B.C to A.D 700, Ancient Society and History, London, ss.168-179

²⁴ Harl,(2002).s. 37

²⁵ Harl,(2002).s. 38

mühürlü çantalarda (follis) alıp verilirdi. Fakat pek çok daha erken AE4 Nummus'lar ve hatta 4. yy.'a ait daha küçük AE3 birimler 5. yy.'da da kullanılmaya devam etmişlerdir.²⁶

Bu grup sikkeleri basan darphaneler ise; Alexandria (ALE), Antiochea (ANT), Aquileia(AQ), Constantia (CON veya CONST), Constantinopolis (C veya CON), Cyzicus (CYZ), Lugdunum (LV veya LVG), Heraclea (H veya HER), Nicomedia (N veya NIC), Roma (R veya RM), Sirmium(SM veya SIR), Siscia (SIS), Thessalonike (TS veya TES), Treveri (Tr)'dir.

Altın Sikkeler

Aureus	:8.18-4.67 gr (MS 0 'dan 350'ye kadar)
Solidus	: 4.54 gr (MS 306'dan 476 ve devamı)
Tremissis	: 1.51 gr (MS 383'den 476 ve devamı)
Scripulum	: 1.70 gr (MS 307'den 476 ve devamı)

Gümüş Sikkeler

Denarius	: 3.89-2.37 gr (MS 0'dan 263'e kadar)
Quinarius	: 1.85-1.26 gr (MS 0'dan 283'e kadar)
Antoninianus	: 4.86-3.22 gr (MS 214'den 324'e kadar)
Argenteus	: 3.42-2.37 gr (MS 294'ten 392'ye kadar)
Siliquea	: 2.3 gr (MS 268'den 476 ve devamı)
Ağır Miliarensis	: 5.54 gr (MS 320'den 476 ve devamı)
Hafif Miliarensis	: 4.54 gr (MS 320'den 476 ve devamı)
Cistophorus	: 12.00 gr (MS 41'den 217'ye kadar)

Bakır ve Bronz Sikkeler

Sestertius	: 18-29 gr (MS 0'dan 262'ye kadar)
Dupondius	: 10-14 gr (MS 0'dan 262'ye kadar)
As	: 8-12 gr (MS 0'dan 262'ye kadar)
Quadrans	: (MS 0'dan 262'ye kadar)
Follis	: (MS 340/345'den 476 ve devamı)
Maiorina	: (MS 340/345'den 476 ve devamı)
Centenionalis	: (MS 340/345'den 476 ve devamı)
Yarım Centenionalis	: (MS 379'dan 476 ve devamı) ²⁷

²⁶ AE4 Nummus Minimus'lar için bkz: Adelson&Kustas 1962

2.3.SİKKELERİN ARKA VE ÖN YÜZLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Sikkelerin ön yüz tiplerinde profilden resmedilen imparatorun veya ailesinden birinin portresi, bazen de birden fazla portre bulunmaktadır.²⁸ Portreler genellikle büst şeklindedir. Bu büstlerde imparator ya tanrısal çıplaklık ya da bir çeşit zırh olan paludamentumlu olarak betimlenmiştir. İmparatorun başında ise meşe dalından veya defne dalından uçları çeşitli şekillerde biten bir tür çelenk yer alır.

MS 54 yılından itibaren güneş tanrısının sembolü olan ışınlı taç görülmeye başlar. Işın taç özellikle 214 yılından itibaren basılmaya başlayan Antoninianuslar üzerinde görülmeye başlar. İmparatorların çoğu Hadrianus'tan itibaren sakallı olarak betimlenirken, MS 3. Yüzyılın ilk yarısından itibaren portrelerdeki sakallar küçülmüş, MS 4.yüzyılda ise tamamen ortadan kalkmıştır. MS 325 yılından sonra darp edilen sikkelerin üzerinde defne dalı veya meşe dalı diadem yerine inci veya ziynet eşyalarından yapılmış bir diadem görülür. En dışta da dairevi formda inci dizisi bordür yine yer alır. Kıdemli imparatorlar ışın taçlı, genç imparatorlar veya caesarlar çıplak başlı olarak betimlenmişlerdir. İmparatoriçeler çoğunlukla omuzlarının arkasında bir hilal ile betimlenmişlerdir.

İmparator portreleri önce idealize edilirken, sonraları gerçekçi portreler ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁹ Örneğin, Augustus zamanında kadınlar, sikkeler üzerinde herhangi bir tanrıça şeklinde tasvir edilmişler, ancak Claudius ve Domitianus'dan itibaren realistik portre ve isimleriyle anılmaya başlamışlardır.³⁰ Portrenin çevresinde ise lejant adı verilen sikkenin kenar kısmı boyunca devam eden ve portreye ait unvan ve isimler yer almaktadır. Bu lejantlar genellikle, Arkaik ve Klasik dönem Grek sikkeleri üzerinde darbı güvence altına alan halk veya kent gibi yetkiyi, daha sonraki dönemde ise kral, imparator veya darp hakkını elinde bulunduran kişinin ismini belirtmektedir.³¹ Augustus döneminde sikkenin üzerinde imparatorun sadece adı

²⁷ Taylan Sümer (2013). *Hacıbektas Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde Bulunan Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, s.14

²⁸ Oğuz Tekin (2009) P.Willemart, Suna ve İnan Kıraç Vakfı, Pierre Willemart Sikke Koleksiyonu: La Collection de Monnaie de Pierre Willemart de Fondation Suna et İnan Kıraç, İstanbul, s.43

²⁹ Baydur,(1998).s. 11

³⁰ Sabahat Atlan (1976). 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler. TTK, Ankara, s. 21

³¹ Cecile Morrisson (2002). Antik Sikkeler Bilimi Nüvizmatik Genel Bir Bakış. Arkeoloji ve Sanat yayınları, İstanbul, s.52

görülürken, daha sonra imparatorların unvanları da verilmeye başlanmış ve bunun sonucu olarak bazı kısaltmalara gidilmeye başlanmıştır.³²

Sikkeler üzerinde egemen kişi portreleri ilk olarak Cumhuriyetin sonlarında Caesar ile başlar. Caesar, tahta kanuni yollardan çıkıldığını göstermek amacıyla kullanılmıştır. CAES (ar) ve AVG(ustus) kısaltmaları imparatorun unvanları arasında yer alabileceği gibi bazen de sikke üzerinde portresi olan kişinin tahtın varisi (caesar) ya da hali hazırda tahtta olduğunu (augustus) gösterir. Bazen iktidarda birden fazla imparator olabilir; bu durum AVG'deki G'lerin sayısı ile belirtilir: AVGG veya AVGGG gibi.³³

IMP (erator), imparator, şef, komutan anlamındadır. Anayasaya dayanan hakimiyeti belirtmek amacıyla sikkeler üzerinde genellikle IMP kısaltmasıyla kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde zafer kazanan generallere bu unvan verilirken, imparatorluk döneminde tüm imparatorlar bu unvanı kullanmışlardır.³⁴

PON(tifex) MAX(imus) imparatorun başrahip olarak imparatorluğun manevi işleriyle ilgilendiğini gösteren unvanlarından biridir. İlk kez Augustus kullanmıştır. Sikkeler üzerinde P M, PON M, PON MAX, PONTIFEX MAX şeklinde gösterilir. İmparator Gratianus (MS 367-383) bu unvanı kaldırmıştır.³⁵

TR(ibunica) POT(estate) Cumhuriyet dönemine ait bir memurluk olan Pleb Tribun'unun görev ve yetkileridir. Yıllık olarak verilmiş olup, her sene yenilenmiş ve sayılmıştır.

COS(Consül) cumhuriyet döneminin en yüksek dereceli memurudur. Nero dönemine kadar halk meclisi iken Nero'dan sonra imparatorlar seçmiştir. İmparatorlar da bu göreve seçilmişler ve yenilendikçe sayılmıştır.

P(ater) P(atriciae) imparatorun şeref unvanlarından biridir ve vatanın babası anlamına gelir. Bu unvan senato tarafından verilirdi. Caesar'a senato ve halk meclisi tarafından ilk kez Munda Savaşı'ndan sonra verilmişti. MÖ 2 yılında Augustus bu unvanı almış ve sonrasında tüm imparatorlar Theodosius II (MS 402-450) dönemine kadar bu unvanı kullanmıştır.

İmparatorluğun geç dönemlerinde ise ön yüzdeki imparatorun adından önce DN harfleri gelir, bu harfler 'Dominus Noster' (Efendimiz) anlamına gelir. Aynı

³² Selçuk Gür (1976). Antik Sikkeler. Met/Er Matbaası, İstanbul, s.11

³³ Tekin,(2009).s. 44

³⁴ Şükrü Özudoğlu (2002). *Patara Sikke Basımları ve Patara Kazıları'ndan (1989-2001) Ele Geçen Sikkeler*.Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, s.121

³⁵ Özudoğlu,(2002).s. 123

anda yönetimde olan iki imparator için DDNN kullanılmıştır.³⁶ Yine geç dönem Roma sikkelerinde imparatorun unvanları arasında PF yer alır bunun açılımı ise 'Pius Felix' (Dindar, mutlu)'tir.

FIL (F) Filius, oğlu

NEP (N) Nepos, torunu

N(obilissima) F(emina) kadınlarda

CENS: Belediye reisi

S.P.O.R: Roma halkı ve senatosu

S.C: Senato kararı

PROCOS: Eyalet valisi gibi farklı lejantlar da kullanılmaktadır.

Sikkelerin arka yüzleri ise daha az özenli basıldığından daha çabuk aşınmaktadır. Roma sikkelerinin arka yüz tipleri ise çok çeşitlidir. Tanrı/tanrıçalar ki bu tanrı ve tanrıçalar Geç Roma döneminde imparatorluğun koruyucusu olarak görülmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde devlet tanrıları ön planda iken, imparatorluk çağında her imparatorun koruyucu tanrısının tasviri sikkelere yeni bir zenginlik katmıştır. En çok kullanılan tanrı ve tanrıçalar; Jüpiter, Apollo, Mars, Minerva, Neptün, Merkür ve Venüs'tür. Roma imparatorluk genelinde darp edilen sikkelerde Domitianus zamanında Iuppiter Custos ve Minerva; Traianus ve Commodus zamanında Hercules tasvir edilmiştir.³⁷ Personifikasyonlar, hayvanlar, çeşitli mimari ve mitolojik öğeler gibi değişik tipler açısından sikkelerin arka yüzleri oldukça zengindir. Personifikasyonlar ellerinde tuttıkları atribüleri ile bazen de kendi betimleri ile birlikte kendilerini tanıtan yazı ile kolaylıkla tanınmaktadırlar. Sikkelerin arka yüzünde, devletin yönetimi, iç ve dış politik olaylar, Roma'nın toplumsal yapısını simgeleyen figürler de yer almıştır.³⁸ Figürler yine ön yüzdeki gibi yazıyla çevrelenmiştir ve bu yazılar genellikle figürlerin adlarıdır. Bazı sikkelerde ön yüzde yazılan unvanın arka yüzde de yazıldığı görülmektedir.³⁹ Ayrıca sikkeler, imparatorların icraatları hakkında bilgi vererek, birer propaganda amacı taşır ve imparatorun değiştiğinin halka duyurulmasında en etkin haberleşme aracıdır.

³⁶ Özudoğru, (2002).s. 119

³⁷ Atlan, (1976).s. 26

³⁸ Oğuz Tekin (1994). Grek ve Roma Sikkeleri. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 21

³⁹ Gür, (1976).s. 13

2.3.1. Ön ve Arka Yüzde Sık Karşılaşılan Tanrı, Tanrıça, Yarı Tanrı ve Personifikasyonlar

2.3.1.1. Aequitas

Adalet ve dürüstlüğün temsilcisidir. Adaleti temsil için elinde ölçek ve bereket boynuzu tutarken betimlenmiştir.⁴⁰ Grekçe karşılığı “Dikaio syne”dir.⁴¹

2.3.1.2. Aeternitas

Sürekliliğin temsilcisidir. Meşale tutarken ya da dünya küresi ve asa tutarken betimlenmiştir. Ayrıca güneş ve ay şeklinde bir başlık takmaktadır.⁴²

2.3.1.3. Annona

Annona, hasat anlamındadır. Elinde başak ve bereket boynuzu tutan kadın şeklinde betimlenmiştir. Annona, sikkelerde gemi pruvasına oturmuş şekilde gösterilmiş ise Roma’nın buğday ithal ettiği anlamına gelmektedir.⁴³

2.3.1.4. Clementia

Merhametin temsilcisidir. Asa tutarken bazen de bir sütun üzerine eğilmiş vaziyette iken betimlenmiştir.⁴⁴

2.3.1.5. Concordia

Uyum, anlaşma anlamındadır. Roma vatandaşları arasındaki uyumlu yaşantıyı temsil eder.⁴⁵ Concordia, elinde asa, patera ve bereket boynuzu tutan kadın şeklinde betimlenmiştir.

2.3.1.6. Constantinopolis

İstanbul ilinin personifikasyonudur. Miğferli, bir elinde mızrak, diğerinde globus veya küçük Victoria tutan oturan bir kadın şeklinde betimlenmiştir.⁴⁶

⁴⁰ Zander H. Klawans (1959). Reading and Dating Roman Imperial Coins, Wisconsin, s. 44

⁴¹ Ahmet S.Tulay (2001).Genel Nüvizmatik Sözlüğü. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s.11

⁴² Klawans,(1959).s. 44

⁴³ Tulay,(2001).s. 22

⁴⁴ Klawans,(1959).s. 45

⁴⁵ Tulay,(2001).s. 56

⁴⁶ Tulay,(2001).s. 58

2.3.1.7. Felicitas

Mutluluğu, refahı temsil eder. Elinde caduceus ile bereket boynuzu tutan kadın şeklinde betimlenmiştir.⁴⁷ Grekçe karşılığı “Eutykheia”dır.⁴⁸

2.3.1.8. Genius

Ruh, yetenek ve yaşamı simgelemektedir. Ruhun yansıma biçimidir.⁴⁹ Elinde patera ve bereket boynuzu tutan bir erkek olarak betimlenmiştir.⁵⁰ MS 4.yüzyıl öncesinde bazen Serapis başı tutar şekilde betimlenmiştir.

2.3.1.9. Fides

Verilen söz anlamında olup, iyi niyeti ve güveni temsil eder. Meyve sepeti ya da patera ve bereket boynuzu tutan yaşlı kadın olarak betimlenmiştir. Ordunun sadakati olarak kullanıldığında elinde standart tutan kadın olarak betimlenmiştir.⁵¹

2.3.1.10. Hercules

Yarı tanrı kahraman olan Hercules, Jüpiter ve Alkamene’nin oğludur. Sikkeler üzerinde elinde sopası, omzunda aslan postu ile betimlenmiştir. İnsanın doğaya karşı yenilmez saldırma ve dayanma gücünü simgelemiştir.⁵²

2.3.1.11. Hilaritas

Ferahlık ve neşenin sembolüdür. Elinde palmye yaprağı, asa, patera ve bereket boynuzu tutan bir kadın olarak betimlenmiştir. Yanında bazen bir ya da iki çocuk da yer almıştır.⁵³

2.3.1.12. Jüpiter

Atmosfere hükmetmiştir, tanrıların babasıdır. Kalkan, asa, taht, yıldırım, meşe, kartal simgeleridir.⁵⁴

⁴⁷ Melih Arslan (1992).Museum of Anatolian Civilizations Roman Coins. Turkish Republic M. Of. Culture, Ankara, s.163

⁴⁸ Tulay,(2001).s. 82

⁴⁹ Tulay,(2001).s. 88

⁵⁰ Tamay Tekçam (2007). Arkeoloji Sözlüğü. Alfa Yayıncılık, İstanbul, s.78

⁵¹ Tulay,(2001).s. 84

⁵² Azra Erhat(1999).Mitoloji Sözlüğü. Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 137

⁵³ Tekçam,(2007).s. 93

2.3.1.13. Laetita

Zevk ve sevinç sembolüdür. Elinde çelenk ve asa tutarken ya da dümen veya yer küreyi tutarken betimlenmiştir. Bazen de çapa tutarken betimlenmiştir.⁵⁵

2.3.1.14. Liberitas

Özgürlüğü temsil ettiğinden elinde özgürlüğü simgeleyen sivri dipli kap ve asa tutarken betimlenmiştir. Grekçe karşılığı “Eleutheria”dır.⁵⁶

2.3.1.15. Mars

Roma’nın savaş tanrısı olan Mars, Zeus ve Hera’nın oğludur. Simgesi akbabadır.⁵⁷ Mars ayrıca, baharı ve toprağın bereketini de simgelemektedir.⁵⁸ Sikkelerde Pacifer, Propugnator, Conservator, Ultor ve Victor gibi unvanları görülmektedir.⁵⁹

2.3.1.16. Pax

Pax, barışın sembolüdür.⁶⁰ Elinde bereket boynuzu, asa veya zeytin dalı tutan kadın olarak betimlenmiştir.⁶¹

2.3.1.17. Providentia

İleri görüşlülük sembolüdür. Elinde küçük bir asa tutan ve ayaklarının altında küre bulunan bir kadın olarak betimlenmektedir. Grekçe karşılığı Pronoia’dır.⁶²

2.3.1.18. Roma

Zırhlı, silahlı oturan kadın şeklinde betimlenmiş olan Roma, Roma kentinin tanrıçasıdır.

⁵⁴ Colette Estin ve Helene Laporte (2005). Yunan ve Roma Mitolojisi. Tübitak Yayınları, Ankara, s.98

⁵⁵ Klawans,(1959).s. 47

⁵⁶ Tulay,(2001).s. 130

⁵⁷ Estin ve Laporte,(2005).s. 98

⁵⁸ Erhat,(1999).s. 199

⁵⁹ Tulay,(2001).s. 137

⁶⁰ Tekçam,(2007).s. 169

⁶¹ Arslan,(1992).s.164

⁶² Tekçam,(2007).s. 184

2.3.1.19. Romus ve Romulus

Mars ve Rheia Silvia'nın ikiz çocukları Roma'nın kurucularıdır. Romus ve Romulus genellikle bir dişi kurt tarafından emzirilir şekilde betimlenir.⁶³

2.3.1.20. Salus

Sunak etrafında kıvrılmış bir yılanı, patera ile beslerken betimlenen Salus, sağlığı ve güvenliği temsil etmektedir. Bazen de kolları ile bir yılanı tutarken ve beslerken betimlenmiştir.⁶⁴

2.3.1.21. Securitas

Latince'de huzur ve güven anlamına gelmektedir.⁶⁵ Asa veya patera tutarken betimlenmiştir.

2.3.1.22. Serapis

Mısır kökenli bir tanrı olup, hekimliğin ve ölümsüzlüğün tanrısıdır.

2.3.1.23. Sol

Işın taçlı, globus tutar şekilde betimlenen Sol güneş tanrısıdır. Bazen de bir araba ile gösterilmiştir.⁶⁶

2.3.1.24. Spes

Latince'de ümit anlamına gelmektedir.⁶⁷ Bir eli ile çiçek tutup, diğer eli ile eteğini kaldırarak yürür vaziyetteki kadın olarak betimlenmiştir.⁶⁸

2.3.1.25. Venüs

Güzelliğin, şans ve zaferin tanrıçasıdır.⁶⁹

⁶³ Tekçam,(2007).s.189

⁶⁴ Klawans,(1959).s. 49

⁶⁵ Tulay,(2001).s. 180

⁶⁶ Tulay,(2001).s.189

⁶⁷ Tulay,(2001).s.190

⁶⁸ Arslan,(1992).s.164

⁶⁹ Estin-Laporte,(2005).s. 214

2.3.1.26. Victoria

Zaferi temsil etmektedir. Elinde çelenk ve defne dalı tutan kanatlı kadın olarak betimlenmiştir. Grekçe karşılığı “Nike”dir.⁷⁰

2.3.1.27. Virtus

Cesareti temsil eden Virtus, zırhlı, kalkanlı, mızraklı ve Victoria’yı tutarken betimlenmiştir.

2.3.2. Sikkeler Üzerinde Yer Alan Kısaltmalar

IMP: İmparator

CAES: Yardımcı imparator

AVG: Yüce imparator

AVGG: Senato tarafından ikinci kez imparator ilan edildiği

AVGGG: Senato tarafından üçüncü kez imparator ilan edildiği

GER: Germanya fatihi

GERM: Germanya fatihi

DAC: Dakya fatihi

BRIT: Britanya fatihi

ARM: Ermenistan fatihi

PART: Partya fatihi

PM: Başrahip

TRP: Halk meclisinin dokunulmaz gücünün başı

TRP II: İkinci defa halk meclisinin dokunulmaz gücünün başı seçilmek

TRP III, IV, V: Üç, dört, beşinci defa halk meclisinin dokunulmaz gücünün başı seçilmek

COS: Konsül (en yüksek devlet memurluğu)

COS II: İkinci defa konsül seçilmek

COS III: Üçüncü defa konsül seçilmek

COS IV: Dördüncü defa konsül seçilmek

COS V: Beşinci defa konsül seçilmek

COS VI, VII, VIII: Altıncı, yedinci, sekizinci defa konsül seçilmek

PP: Vatanın babası

⁷⁰ Tulay,(2001).s. 210

DN: Mutlak hakim
 P: Dindar, asil
 F: Bahtiyar
 PROCOS: Konsül adayı
 CENS: Belediye reisi
 SC: Senato kararı
 S.P.Q.R: Roma halk senatosu⁷¹

2.3.3. Sikkelerin Arka Yüzlerinde Yer Alan Lejantlar

ADLOCVT: Nutuk, askeri birlik
 ADVENTVS: İmparatorun varışı
 AEGYPTO CAPTA: Mısır ele geçti
 AEQVITAS: İmparatorun adaleti
 ANNONA: İmparatorun halka buğday dağıtımı
 BONVS EVENTVS: İyi olaylar
 CLEMENTIA AVG: İmparatorun hoşgörüsü
 CLEMENTIA TEMP: İmparatorun dönemindeki hoşgörü
 CLARITAS REIPVB: Cumhuriyetin muhteşemliği, başarısı
 CONCORDIA AVGG: İmparatorlar arasındaki uyum
 CONCORDIA EXERCITVM: Ordudaki uyum
 CONCORDIA MILTVM: Askerler arasındaki uyum
 CONSERVATOR: Koruyucu
 DIVA AVGVSTVS: Ölen, tanrı mertebesine erişen imparator
 DIVA AVGVSTA: Ölen, tanrı mertebesine erişen imparatoriçe
 FEL TEMP REPERATIO: Mutlu günlere dönüş
 FELICITAS PVBLICA: Halkın mutluluğu
 FIDES EXERCITVM: Orduların sadakati, bağlılığı
 FIDES MILITVM: Askerlerin sadakati, bağlılığı
 FIDES PVBLICA: Halkın bağlılığı
 FORTUNA REDVX: İmparatorun bahtiyar, mesut dönüşü
 FVNDATOR PACIS: Barışı sağlayan
 GENIO AVGVSTI: İmparatorun koruyucu cini⁷²

⁷¹ Gür,(1976).ss. 11-12

GENIO IMPERATORIS: İmparatorun koruyucu cini
 GENIO POPLVLI ROMANI: Roma halkının koruyucu cini
 GENIVS SENATVS: Senatonun koruyucu cini
 GLORIA EXERCITVS: Şanlı ordu
 GLORIA ROMANORUM: Roma'nın ihtişamı
 INDVLGENTIA AVGG IN CARTH: İmparatorların Kartaca'ya hoşgörüsü
 IOVI CONSERVATORI: Koruyucu Jüpiter
 IOVI STATORI: Dengeyi sağlayan Jüpiter
 IOVI PROPVGNATORI: Koruyan, savunan Jüpiter
 IVDAEA CAPTA: Filistin ele geçti
 LAETITIA TEMPORVM: Zamanın mutluluğu, sevinci
 LIBERTAS AVGVSTA: İmparatorun özgürlüğü
 LIBERTAS PVBLICA: Halkın özgürlüğü
 LIBERALITAS AVG: İmparatorun cömertliği
 MARS VLTOR: İntikam alan Mars
 MONETA AVG: İmparatorun darphanesi
 PAX AVGVSTI: İmparatorun barışı
 PRINCEPS IVENTVTIS: Gençler arasında birinci, önde gelen
 PROVIDENTIAE CAES: Caesarların takdiri
 PROVIDENTIAE DEORVM: Tanrının takdiri
 RECTOR ORBIS: Dünyanın patronu
 REPARATIO REIPVB: Cumhuriyetin yeniden inşası
 RESTITVTOR ORBIS: Dünyayı yeniden inşa eden
 ROMAE AETERNAE: Ebedi Roma
 SAECVLI FELICITAS: Mutlu dönemler (Roma'nın bininci kuruluş şenliği)
 SALVS AVG: İmparatorun sağlığı
 SALVS REIPVBLICAE: Cumhuriyetin sağlığı
 SECVRITAS AVGVSTA: İmparatorun güvenliği
 SECVRITAS PERPETVA: Sürekli güvenlik
 SOLI INVICTO COMITI: Yenilmez Sol
 SPES AVGVSTA: İmparatoriçenin umudu
 SPES PVBLICA: Halkın umudu

⁷² Tekin, (1996) .s. 34

SPQR: Roma senatosu ve halkı
 VENVS FELIX: Mutlu Venüs
 VICTORIA AVGVSTI: İmparatorun zaferi
 VICTORIA NAVALIS: Deniz zaferi
 VICTORIA ROMANORVM: Roma'nın zaferi
 VICTORIAE BRIT: Britania zaferi
 VIRTVS EXERCITI/ EXERCITVS: Ordunun erdemi, cesareti
 VIRTVS MILITVM: Askerlerin erdemi, cesareti
 VIRTVTI AVGVSTI: İmparatorun erdemi, cesareti
 VN MR: Venerata Memoria: Şerefli anı
 VOTA PVBLICA: Halkın andı⁷³

2.3.4. Sikkelerin Arka Yüzlerinde Yer Alan Betimlemeler

2.3.4.1. Altar

Dini törenlerde tanrılara sunu yapmada ve kurban kesmede kullanılan yuvarlak planlı ya da kare planlı olan sunaklara altar adı verilmektedir. Altar, Latince olup, Yunanca “Bomos” ile aynı anlamdadır. Roma dönemi altarlara yuvarlak ve köşelidir.⁷⁴

Altarlar, sade olduğu gibi, girlandlar, kabartmalar, yazıtlar, büstler ve çeşitli motiflerle de süslü olabilirdi.⁷⁵

2.3.4.2. Caduceus

Kerykeion olarak da bilinir. Hermes'in atribüsü olan yılanlarla sarıli çift kanatlı asa.⁷⁶

2.3.4.3. Castrum

Dikdörtgen planlı, dik açılarla kesişen cardo maximus ve decumanus isimli iki ana caddesi olan castrum bir tür Roma kalesidir.

⁷³ Sümer,(2013).s. 28

⁷⁴ Secda Saltuk (1997). Arkeoloji Sözlüğü. İnkılap Kitabevi, İstanbul, s. 20

⁷⁵ Yasemin Er (2006). Klasik Arkeoloji Sözlüğü. Phoenix Yayınevi, İstanbul, s. 23

⁷⁶ Er, (2006).s. 73

2.3.4.4-Cippus

Kısa yuvarlak bir sütun şeklindeki sınıır, adak ya da mezar taşına cippus adı verilmektedir.⁷⁷

Cippuslar bazen kaidesiz ya da başlıksız olabilir. Genellikle üzerinde bir yazıt bulunmaktadır.⁷⁸

2.3.4.5. Cornucopia

Barış ve bolluğun sembolüdür.⁷⁹ İçinden meyve, çiçek ve bitkilerin taşar şekilde betimlendiği boynuz şeklinde ucu kıvrık bir tür sopadır. Bereket boynuzu olarak da bilinen cornucopia, Demeter'in de atribüsüdür.⁸⁰

2.3.4.6. Diadem

Yunan ve Roma dönemlerinde kullanılmış olan alna takılan sade ya da kıymetli taşlarla süslenmiş bant diadem olarak adlandırılmaktadır.

2.3.4.7. Globus

Yer küreyi, dünya yuvarlağını simgeler.

2.3.4.8. Labarium

Antik Roma askeri bayrağına labarium adı verilir. Constantius I'in Maxentius'a karşı yaptığı savaştan önce, sancakların ucuna koydurduğu haç biçimli ve çelenk içinde Hz. İsa'nın monogramını taşıyan dini sembole verilen addır.⁸¹

2.3.4.9. Patera

Yuvarlak kulplu ya da kulpsuz olarak yapılmış, dini ve resmi törenlerde kullanılan bir tür kap olan pateralar, Eski Mısır, Mezopotamya, Antik Yunan ve Roma'da kullanılmıştır. Roma'da altın, gümüş ve bronzdan yapılmıştır.⁸² Kutsal

⁷⁷ Tulay,(2001).s. 90

⁷⁸ Er,(2006).s. 79

⁷⁹ Tulay,(2001).s. 42

⁸⁰ Saltuk,(1997).s. 47

⁸¹ Sümer,(2013).s. 26

⁸² Saltuk,(2013).s.138

günlerde şarap içmek için veya libasyon yapmak için kullanılmıştır.⁸³ Pateraların gövdesi genellikle, kabartma resim ya da madalyonlarla bezenmiştir.⁸⁴

2.3.4.10. Quadriga

Yunan ve Roma sanatında yer alan,araba yarışlarında ve zafer alaylarında kullanılan iki tekerlekli, dört atlı arabaya quadriga denilmektedir. Güneş tanrısı Helios bu tip bir araba sürer.⁸⁵ Quadrigalar genellikle zafer anıtları ve sikkelerin üzerinde görülmektedir.

2.3.4.11. Standart

Bir tür askeri aleme standart adı verilmektedir.

2.3.5. Roma Darphaneleri

MS 3.yüzyıl ortalarında Roma sikkeleri üzerinde darphane işareti görülmeye başlar. Aurelianus ve Diocletianus reformlarıyla ise darphane işaretleri yaygın olarak kullanılmıştır.⁸⁶ Darphane işareti, sikkenin arka yüzünde ve ana tipin bulunduğu zemin çizgisinin alt kısmında yer alan kesim kısmında görülür. Darphane işaretinin hemen önündeki S M harfleri ‘Sacra Moneta’ (kutsal darphane) anlamındadır.⁸⁷

2.3.5. Kentin/Ülkenin adı, darphane adı ve kısaltmaları

İskenderiye (Mısır)-Alexandria: AL, ALE, ALEX, SMAL

Amiens(Fransa)-Ambianum: AMB, AMBI

Antakya (Türkiye)-Antioch/ Antiocheia: AN, ANT, ANTOB, SMAN

Aquileja (İtalya)-Aquileia: AQ, AQVI, AQVIL, AQOB, AQPS, SMAQ

Arles (Fransa)-Arelate: A, AR, ARL, CON, CONST, KON, KONSTAN

Rimini (İtalya)-Ariminum: AR

Barselona (İspanya)- Barcino: SMBA

Kartaca-Carthago: K, KAR, KART, PK

Catania(İtalya)-Catana: CAT

Colchester (İngiltere)-Camulodunum: C,CL

⁸³ Tulay,(2001).s. 138

⁸⁴ Er,(2006).s. 304

⁸⁵ Er,(2006).s.336

⁸⁶ Oğuz Tekin (2008). Antik Nüvizmatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar) Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s.58

⁸⁷ Tekin,(2009).s.45

İstanbul (Türkiye)-Constantinopolis: C, CP, CON, CONS, CONSP, CONOB
Arles (Fransa)-Constantia: CON, CONST

Erdek (Türkiye)-Kyzikos: CVZ, CVZIC, CYZ, CYZIC, K, KV, KVZ, KY,
SMK

Marmara Ereğlisi (Türkiye)-Herakleia: H, HER, HERAC, HERACI,
HERACL, HT, SMH

Londra (İngiltere)-Londinium: L, LI, LN, LON, ML, MLL, MLN, MSL,
PLN, PLON, AVG, AVGOB, AVGPS

Lyon (Fransa)-Lugdunum: LD, LG, LVG, LVGD, LVGPS, PLG

Milano (İtalya)-Mediolanum: MD, MDOB, MDPS, MED

İzmit (Türkiye)-Nikomedia: MN, N, NIC, NICO, NIK, SMN

Narbonne (Fransa)-Narbo: NAR

Roma (İtalya-The port of Rome))-Ostia: MOST, OST

Ravenna (İtalya)-Ravenna: RAV, RV, RVPS

Roma (İtalya)-Roma: R, RM, ROM, ROMA, ROMOB

Sofya (Bulgaristan)-Serdica: SD, SER, SERD, SMSD

Sremska (Mitrovica-Yugoslavya)-Sirmium: SIR, SIRM, SM, SIROB

Sisak (Yugoslavya)-Siscia: S, SIS, SISC, SISCPS

Pavia (İtalya)-Ticinum: T

Selanik (Yunanistan)-Thessalonika: COM, COMOB, SMTS, TH, THS,
THES, THSOB, E, TES, TESOB, TH, TS, OES

Trier-Treveri: SMTR, TR, TRE, TROB, TRPS

Tripoli-Tripolis: TR⁸⁸

⁸⁸ Sümer,(2013).s. 33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOGDA YER ALAN İMPARATORLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATALOG

3.1. ASKER İMPARATORLAR DÖNEMİ

3.1.1. Philippus I (MS 244-249)

MS 204 yılında Arabia'daki Trakhonitis'te (Philippopolis) doğdu. Philippus I, Gordianus III'ün öldürülmesinden sonra askerler tarafından imparator ilan edilmiş ve kısa bir süre sonrada imparatorluğu senato tarafından onaylanmıştır.⁸⁹ Carpların saldırısı üzerine Perslerle barış yapmak durumunda kalmıştır. Carpları yenilgiye uğrattıktan sonra Carpicus Maximus unvanını almıştır.⁹⁰

MS 248'de Roma'nın kuruluşunun 1000. Yıldönümü kutlamaları sebebiyle hatıra için sikkeler bastırmıştır.⁹¹ Ayrıca, Augustus'tan Severus Alexander'a kadar Roma'nın imparatorları için anı sikkeleri de bastırmıştır. Philippus I'in erken sikkelerinde portre özellikleri Gordianus III'ün portrelerinden alınmış gibidir.⁹² Bu imparator dönemine tarihlenen sikkeler üzerinde görülen sayılar, darp edildikleri darphanenin hangi atölyesinde basıldıklarını göstermektedir. Atölye sayıları ilk kez Philippus I döneminde kullanılmış ve imparatorun ölümüyle ortadan kaldırılmıştır.⁹³

Katalogda 1 bakır sikkesi(Lev.I, Kat. No:1) bulunmaktadır.

⁸⁹ Oktay Akşit (1970). Roma İmparatorluk Tarihi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s.114

⁹⁰ Oğuz Tekin (2010). Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş. İletişim Yayınları, İstanbul, s.274

⁹¹ Gür,(1976).s. 22

⁹² C.H.V Sutherland ve R.A.G Carson(1966). The Roman Imperial Coinage Vol.VI. From Diocletian's Reform (A.D.294) to The Death of Maximinus (A.D.313), London, ss.56-59

⁹³ Baydur,(1998).s. 78

3.1.2. Trebonianus Gallus (MS 251-253)

MS 206 yılında Perusia’da doğdu.⁹⁴ MS 251 yılında Gothlarla yapılan savaşta imparator olan Traianus Decius’un öldürülmesiyle askerler tarafından imparator ilan edildi. İmparatorluğu boyunca Gothlar, Persler ve veba sorunlarıyla mücadele etmek durumunda kaldı.⁹⁵

Trebonianus Gallus döneminde altın ve gümüş sikkelerin ağırlığındaki düşüş devam etmiştir.⁹⁶

Katalogda 2 gümüş kaplama sikkesi yer almaktadır.(Lev.I, Kat.No:2-3) Bu sikkelerden Kat.no:2 olasılıkla 251-253 yıllarına tarihlenmektedir.

3.1.3. Valerianus (MS 253-260)

MS 190 yılında doğmuştur. Severus Alexander döneminde consulluk yapmıştır.⁹⁷ Trebonianus Gallus ile birlikte MS 253 yılındaki Aemilianus isyanını bastırmaya çalışmıştır.⁹⁸

Oğlu Gallienus ile ortak imparatorluk yapmıştır. Batıdaki komutayı Gallienus’a bırakarak, doğuya gitmiş ve bazı başarılar elde etmiştir.⁹⁹

Sasaniler tarafından esir alınan Valerianus, Roma tarihinde savaşta düşman tarafından esir alınan ilk imparator olmuştur.¹⁰⁰ Bu nedenle ölüm tarihi belirsizdir.¹⁰¹

Valerianus’un tarihi olayları anlatan sikkeleri azdır. “Germanicus Maximus” unvanını almıştır.¹⁰²

Katalogda 2 bakır sikkesi bulunmaktadır.(Lev.I, Kat.No:4) Bu sikke imparatorun oğlu ile ortak imparatorluk yaptığı yıllarda darp edilmiş olmalıdır. Diğer sikke ise (Lev.I, Kat.No:5) olasılıkla 255-256 yıllarına tarihlenmektedir.

3.1.4. Gallienus (MS 253-268)

MS 213 yılında doğmuş olan Gallienus, Valerianus’un oğludur. Augustus unvanıyla babası ile beraber ortak imparatorluk yapmıştır.

⁹⁴ Tekin, (2008).s. 275

⁹⁵ Chris Scarre (2001). Chronicle Of The Roman Emperors. ss.170-171

⁹⁶ Baydur,(1998).s. 77

⁹⁷ Tekin, (2008).s.276

⁹⁸ Sear,(1974).s.245

⁹⁹ Baydur,(1998).s. 77

¹⁰⁰ M. Grant (1985). The Roman Emperors, New York, s.68

¹⁰¹ Sear,(1998).s.245

¹⁰² Baydur,(1998).s. 78

MS 254 yılında Germanlerle savaşındaki başarılarından dolayı “Germanicus Maximus” ve “Dacicus Maximus” unvanlarını almıştır. Bu dönem sikkelerinde yer alan ve imparatorun zaferlerini belirten sikkeler olasılıkla Germanlere karşı kazanılan zaferlerle ilgilidir.

Gallienus’un darp ettirdiği sikkeler iki grupta incelenir: bunlardan ilki, babası ile ortak imparatorluk yaptığı 253-260 yıllarında darp edilen sikkeler; diğeri ise yalnız imparatorluk yaptığı 260-268 yıllarında darp edilen sikkelerdir. Arka yüz lejantında görülen “AVGG” ortak imparatorluk, “AVG” ise yalnız imparatorluk yaptığı yılları belirtmektedir.¹⁰³

Bu dönemde gümüş kaplama antoninianuslar da darp ettirilmiştir.¹⁰⁴ 214 yılından itibaren darp edilen Antoninianusların gramajlarında ve ayarlarında düşüşler görülürken, aureusların ağırlıkları en düşük seviyeye ulaşmıştır. Bu dönem sikkelerindeki gümüş oranı %5 ‘in altına düşmüş, sikkelerin rengi de değişmiştir. Ayrıca imparatorluk içinde yer alan Yunan kentlerinin bronz darp edilen sikkeleri de son bulmuştur. Enflasyon sonucu çok sayıda sikke darp edilmiş, bu yüzden atölye sayıları 12’ye kadar çıkarılmıştır.¹⁰⁵

Gallienus, kendi askerleri tarafından düzenlenen bir suikast sonucu MS 268 yılında öldürülmüştür.

Katalogda 2’si bakır 2’si gümüş kaplama olmak üzere 4 sikkesi mevcuttur

(Lev:I, Kat.No:6-7).Sikkeler bakır olup, kat.no.6 numaralı sikke imparatorun babası ile ortak imparatorluk yaptığı yıllarda darp edilmiş olmalıdır. Katalogda yer alan gümüş kaplama sikkelerinden (Lev.I, Kat.No:8-9) kat.no.8 numaralı olan sikke de yine babası ile ortak imparatorluk yaptığı dönemde basılmış olmalıdır. Kat no:9 numaralı sikke ise imparatorun tek başına hüküm sürdüğü yıllarda darp edilmiş olmalıdır.

3.1.5. Claudius II (MS 268-270)

MS 214 yılında Dardania’da doğmuştur. Valerianus ve Gallienus’un imparatorlukları döneminde önemli askeri görevlerde yer almıştır.

¹⁰³ David Sear (1988). Roman Coins And Their Values, London, s. 261

¹⁰⁴ Gür,(1976).s. 23

¹⁰⁵ Sümer,(2013).s. 50

MS 269 yılında Gothlara karşı kazandığı zafer sonrası senato tarafından “Gothicus Maximus” unvanını almıştır. Bu nedenle adı “Claudius Gothicus” olarak da geçmektedir.¹⁰⁶

Sikkelerinin çoğunluğu Roma ve Mediolanum’da bulunan darphanelerde basılmıştır. Ayrıca Siscia, Cyzicus ve Antiocheia darphanelerinde darp edilmiş sikkeleri de vardır. Antoninianusları 3 gr.dan az olup, içindeki gümüş oranı %2’nin altındadır.¹⁰⁷

Claudius II, MS 270 yılında vebadan ölmüştür.

Katalogda 1 bakır sikkesi yer almaktadır.(Lev.I, Kat.No:10)

3.1.6. Aurelianus (MS 270-275)

MS 207 yılında Sirmium’da doğmuştur. Aurelianus, Germanlere karşı başarıları sonucu “Germanicus Maximus” unvanını almıştır.

Aurelianus sikkeleri 3 seri olarak gruplandırılmaktadır. 1.grupta imparator yaşı ve çirkin bir şekilde gösterilmiştir. 2.grupta daha genç olup, lejantlar daha düzgün harfli ve sikke ölçüsü daha geniş olarak darp edilmiştir.3.grupta ise imparatorluk içinde ekonomik önlemler almış ve sikke reformu yapmıştır. Sikkelerin üzerine değer işareti koydurmuştur.¹⁰⁸ Denarius, sestertius ve bronz sikkelerin yanında dupondius ve as’lar da yeniden kullanılmıştır. Aureliusların yanı sıra ağır altın sikkeler de bastırmıştır. Billon sikkeler ise önceki örneklerinden büyük yapılmış olup, yaklaşık 4 gr ağırlığında darp edilmiştir.

Reformdan önceki sikkelerin arka yüzleri çeşitli iken, reformdan sonra sadece birkaç tip kullanılmıştır ve bu tipler tüm darphanelerde aynı biçimde darp edilmiştir.¹⁰⁹

Aurelianus’un DEVS ET DOMINVS (Tanrı ve egemen) unvanlı sikkeleri de vardır.

Aurelianus dönemi sikkelerinde Sol, SOLI INVICTO ya da ORIENS AVG lejantıyla yer almaktadır. Ayrıca darphanelerdeki atölye sayıları da sikke üzerinde görülmektedir.

¹⁰⁶ Tekin, (2008).s. 279

¹⁰⁷ Baydur,(1998).s. 83

¹⁰⁸ H.Mattingly ve E.A.Sydenham (1968).The Roman Imperial Coinage Vol.V.Part I., London,ss.248-249

¹⁰⁹ Grant,(1985).s. 188

Aurelianus'un sikke reformundan önce darp edilen sikkelerinde Dacia, Illyria ve Pannonia'yı simgeleyen figürler de vardır.¹¹⁰ Yaptığı reformlarla birlikte Aurelianus bir seri yeni antoninianus da bastırmıştır. Bu serideki sikkeler öncekilere göre daha ağır ve büyüktür. Üzerlerinde XXI yazılıdır. Bu sayı 20 antoninianusun 1 aureusa eşit olduğunu ifade eder.¹¹¹

Aurelianus, MS 275 yılında kendi askerleri tarafından öldürülmüştür.¹¹²

Katalogda 3 bakır sikkesi bulunmaktadır.(Lev.I, Kat.No: 11-12-13) Kat no:11 ve 13 numaralı sikke 3.grup sikkeler arasında yer almaktadır.Kat.No:12 numaralı sikke olasılıkla 2.grup sikkeler arasında yer almaktadır.

3.1.7. Probus (MS 276-282)

Aurelianus'un komutanlarından biri olan Probus, MS 232 yılında Sirmium'da doğmuştur.

Probus, imparatorluğun ekonomik hayatını yeniden yapılandırmak için çalışmış ve imparatorluğu boyunca birtakım ekonomik reformlar yapmıştır.¹¹³ İmparatorluğun tüm darphanelerinde darp edilmiş sikkeleri vardır.¹¹⁴

MS 282 yılında ordunun yanı sıra kamu işlerinde de çalıştırıldığı için isyan eden askerler tarafından Sirmium'da öldürülmüştür.¹¹⁵

Katalogda 8 sikkesi bulunmaktadır. Sikkelerden 5'i bakır,3'ü gümüş kaplamadır.(Lev.2,Kat.No:14-15-17-18-20)

Gümüş kaplama olan sikkeleri ise (Lev.2,Kat.No:16-19-21)276-282 yıllarına tarihlenmektedir.

3.1.8. Carus (MS 282-283)

MS 224 yılında Narbo'da doğmuştur.¹¹⁶ Probus imparator iken, MS 282 yılında askerler, Raetia'da Carus'u imparator ilan etmişlerdir.¹¹⁷ Bunun üzerine Probus, Carus ile savaşmak yerine onun tarafına geçmiştir.¹¹⁸

¹¹⁰ Baydur,(1998).s. 85

¹¹¹ Gür,(1976).s. 23

¹¹² Sear,(1988).s. 270

¹¹³ Gür,(1976).s. 24

¹¹⁴ Baydur,(1998).s. 87

¹¹⁵ Sear,(1988).s. 276

¹¹⁶ Tekin, (2008).s. 285

¹¹⁷ Sümer,(2013).s. 56

¹¹⁸ Tekin,(2008).s.283

Oğlu Numerianus ile birlikte imparatorluğu yönetmişlerdir.

Katalogda 1 bakır sikkesi yer almaktadır. (Lev.2,Kat.No:22) Bu sikke olasılıkla imparatorun oğlu Numerianus ile birlikte yönetimde olduğu yıllarda basılmış olmalıdır.

3.1.9. Numerianus (MS 283-284)

Carus'un en küçük oğlu olan Numerianus, MS 254 yılında doğmuştur. MS 283 yılında Carus'un yardımcısı olarak Doğu'nun yönetimine atanmış ve Perslerle olan mücadelesindeki başarısından dolayı Augustus unvanını almıştır.¹¹⁹

Numerianus, MS 284 yılında askerleri tarafından öldürülmüştür.

Katalogda 1 gümüş kaplama sikkesi bulunmaktadır. (Lev:2,Kat.No:23) Bu sikke Tripolis basımı olup, babası Carus ile imparatorluğun ortak yönetildiği dönemde basılmış olmalıdır.

3.1.10. Carinus (MS 283-285)

Carus'un büyük oğlu olan Carinus'a MS 283 yılında babası Carus tarafından Augustus unvanı verilmiştir. M.S 284 yılında Britannia'daki başarılarından dolayı "Britannicus Maximus" unvanını almıştır. Kardeşi Numerianus ölünce Doğu'daki lejyonlar tarafından imparator ilan edilmiştir.¹²⁰

Carinus'un sikkelerinde genellikle Germenlere karşı kazandığı zafer işlenmiştir.¹²¹

Katalogda 1 bakır sikkesi yer almaktadır.(Lev.2,Kat.No:24) Bu sikke Tripolis darphanesinde basılmıştır.

3.2. TETRARŞİ DÖNEMİ

3.2.1. Diocletianus (MS 284-305)

MS 240 yılında Dalmatia'da doğmuştur. Carus, Diocletianus'a imparatorun muhafız alayı komutanlığı "Protectores Domestici" görevini vermiştir.¹²²

¹¹⁹ Sear,(1988).s. 281

¹²⁰ Sümer,(2013).s. 57

¹²¹ Baydur,(1998).s. 89

¹²² Tekin, (2008).s.286

MS 284 yılında ordu tarafından imparator ilan edilmiştir. Maximianus'u önce ceasar ilan etmiş, MS 286 yılında augustusluğa yükseltmiş ve yönetime ortak etmiştir.¹²³

Diocletianus imparatorun mutlak hakimiyetini kabul eden "Domitianus" adı verilen bir yönetim şeklini uygulamıştır.

Diocletianus MS 291-292 yılında imparatorluğun idari olarak bölünmesi için Roma imparatorluk tarihinde "Tetrarchi" denilen dörtlü yönetim sistemini kurmuştur. Bu yönetim şekliyle Constantius Chlorus'u Batıdaki Maximianus'a; Galerius Valerius Maximianus'u da kendisine ceasar olarak tayin etmiştir.¹²⁴ Fakat Diocletianus'un ölümüyle Tetrarchi sistemi çökmüştür.¹²⁵

Diocletianus ayrıca eyaletleri de Dioecesis'ler halinde gruplandırmıştır. Sivil ve askeri idareyi birbirinden tamamen ayırmıştır. Asker sayısını arttırmış ve çeşitli reformlar uygulamıştır. Bu reformlara finansman için çeşitli vergiler ortaya koydurmuştur.

Diocletianus, Narh Kararnamesi adı verilen fiyatları kontrol için bir kararname yayımlatmıştır. Fakat bu kararname ile başarılı bir sonuç elde edememiştir.

MS 294 yılından itibaren darphaneler yeniden düzenlenmiştir. Treveri (Trier) darphanesi açılmış, Lugdunum sadece bronz; Treveri bronz, altın ve gümüş sikke bastırmıştır. Kuzey İtalya'da Aquileia'da da darphane açılmıştır. MS 296 yılında Karthago ve 308-309'da Ostia'da yeni darphaneler de faaliyete geçmiştir.

MS 294-296 yılında aureliuslar tedavülde kaldırılmış ve sestertiuslara benzeyen follis adlı büyük bronz birimler basılmıştır.¹²⁶ İçerisinde maden oranı %90 olan sikkeler basılmaya başlanmıştır. Sikke tipleri genellikle askeri konularla ilgili olup, yeni gümüş sikkelerin bazılarında görülen XCVI sayısı, sikke ağırlığının Roma ağırlık biriminin 1/96 'sı olduğunu göstermektedir.¹²⁷ Oysa uygulama çoğunlukla 3.2 gr'dır ve Argenteus adlı bu gümüş sikkelerin darby 310 yılına kadar devam etmiştir. Billon antoninianusların içinde artık hiç gümüş olmamasına rağmen boyut ve

¹²³ Scarre,(2001).ss. 197-198

¹²⁴ Scarre,(2001).s.198-199

¹²⁵ Tekin, (2008).s.288

¹²⁶ Sear,(1988).s. 290

¹²⁷ Sümer,(2013).s. 61

görünüşü aynıdır. Fakat Diocletianus'un sikke reformuyla bu sikkeler ortadan kalkmıştır.¹²⁸

İkinci Tetrarchi Dönemi başladığı zaman Diocletianus, “Seniores Augusti” unvanı ile hakem durumunda olmuştur.¹²⁹

Katalogda 6 sikkesi bulunmaktadır. Bu sikkelerden 1'i gümüş kaplamadır (Lev:3, Kat. No:27) Bu sikke 293-295 yıllarında darp edilmiş olmalıdır.

Bu sikkelerden 5 tanesini bakırdan darp edilmiş olan sikkeler oluşturmaktadır.(Lev:3,Kat. No:25-26-28-29-30) Kat. No:26 olan sikke 285 yılında basılmış olmalıdır. Kat. No:28 olan sikke Kyzikos darbı olup, 295- 299 yıllarına tarihlenmektedir.Kat. No:29 olan sikke 293-295 yıllarında darp edilmiş olmalıdır.

3.2.2. Maximianus (MS 286-305 ve 307-308)

MS 240 yılında doğmuştur. Aurelianus ve Probus dönemlerinde askeri görevlerde bulunmuştur.¹³⁰

Maximianus, Diocletianus tarafından yönetime ortak edilmiştir.¹³¹ Fakat Diocletianus politik açıdan yönetici, Maximianus ise uygulayıcı olmuştur.¹³²

MS 294-296 yıllarında imparatorlukta fiyatların kontrol altına alınması ile birtakım çalışmalar yapılmış ve sikkelerde de aureliusların tedavülden kaldırılması ve sestertiuslara benzeyen ve follis adı verilen bronz birimlerin darp edilmesi gibi bazı değişimler olmuştur.¹³³

Maximianus, MS 310 yılında Constantius I tarafından Sicilya'da öldürülmüştür.¹³⁴

Katalogda 14 sikkesi yer almaktadır.

Katalogda yer alan 1 gümüş kaplama sikke (Lev:4,Kat. No:37) Antiocheia darphanesinde basılmış olup, 285-295 yıllarında darp edilmiş olmalıdır.

Sikkelerden 13'ü bakırdır. (Lev:3,Kat.No:31-32-33-34-35-36; Lev:4,Kat.No:38-39-40-41-42-43-44) Bu sikkeler Kyzikos darphanesinde basılmış

¹²⁸ Baydur,(1998).s. 94

¹²⁹ Baydur,(1998).s. 95

¹³⁰ Tekin, (2008).s.289

¹³¹ Scarre,(2001).ss. 197-198

¹³² Baydur,(1998).s.89

¹³³ Sear,(1988).s. 290

¹³⁴ Gür,(1976).s. 24

olmalıdır.Kat.no:34 olan sikke 295-299 yılları arasında darp edilmiş olmalıdır. Kat.no:38 olan sikke Antiocheia darphanesinde basılmış olmalıdır.

3.2.3. Constantius I (MS 305-306)

MS 250 yılında Illyricum'da doğmuştur. MS 293 yılında tetrarchi sisteminde Maximianus'un caesar'ı olmuştur.

MS 305 yılında imparator ilan edilmiş ve Augustus unvanını almıştır.¹³⁵

Constantius I, Herculus lakabını taşıdığından sikkelerinde Hercules tipi önemlidir.¹³⁶ Constantius I, MS 306 yılında Eburacum'da ölmüştür.¹³⁷

Katalogda 2 bakır sikkesi bulunmaktadır.(Lev:4, Kat.No:45-46) Bu sikkeler Kyzikos darphanesinde darp edilmiş olmalıdır.

3.3. GEÇ ROMA İMPARATORLUKDÖNEMİ

3.3.1. Licinius I (MS 308-324)

MS 3. yüzyıl ortalarında Dacia'da dünyaya gelmiştir. Carnuntum toplantısında Licinius'a Batı'nın idaresi verilmiştir.¹³⁸

Licinius'un egemenlik alanındaki darphanelerde, eski ağır altınlar darp edilmiştir.¹³⁹

MS 324 yılında yapılan savaşta Licinius I, Constantinus I'e yenilince tüm imparatorluk yetkileri elinden alınmış, önce Nikomedeia'ya kaçmış fakat yakalanarak Thessalonike'ye getirilmiş ve bir yıl sonra da öldürülmüştür.¹⁴⁰

Katalogda 4 bakır sikkesi yer almaktadır.(Lev:4,Kat.No:47-48; Lev:5, Kat. No:49-50) Bu sikkeler Nikomedia darphanesinde basılmış olmalıdır ve 321-324 yıllarına tarihlenmektedir.

¹³⁵ Gür,(1976).s. 24

¹³⁶ Sümer,(2013).s. 64

¹³⁷ Baydur,(1998).s. 96

¹³⁸ Baydur,(1998).s. 96

¹³⁹ Baydur,(1998).s. 98

¹⁴⁰ Tekin, (2008).s. 293

3.4 KATALOG

3.4.1. Asker İmparatorlar Dönemi

Philippus I (MS 244-249)

1-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli büstü, sağa.**IMP M[IV]L PHILIPPVS AVG**

A.Y:Sequitur arkalı taht üzerinde, sola. Sol eli başında, sağ elinde asa.**[SECUR]ITORBIS**

Müze Env. No.34717;AE; 19x21mm; 2mm;4.54gr

Ref:RIC IV.3, no.48b

Trebonianus Gallus (MS 251-253)

2-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli büstü, sağa. **[IMP] CC VIB [TREB] [G]ALLVS [PF] AVGG**

A.Y:At üzerinde imparator, sola. Sol elinde asa, sağ eli yukarı doğru.**[ADVEN]TVS AV[G]**

Müze Env. No.34704; AG Kap.; 21x21.5mm;2mm;3.75gr

Ref:RIC IV.3, no.15

3-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli büstü, sağa.**[IMP] CC VI[B] TR[E]B [G]ALLVS PF A[VG]**

A.Y:Juno, taht üzerinde oturuyor, sola. Sağ elinde mısır kulakları, sol elinde asa.**IVNO [MAR]TIALIS**

Müze Env. No.34716; AG Kap.; 20x22mm; 2mm; 4.43gr

Ref:RIC IV.3, no.35

Valerianus (MS 253-260)

4-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli büstü, sağa.**[IMP] [CP] [LIC] [V]AL[ER]IANVS AVG**

A.Y:Viktorya ayakta, sola. Sağ elinde çelenk, sol elinde bitki dalı.**VICTOR[IA] [AVG]**

Müze Env. No.34706;AE;19x20mm; 2mm;3.52gr

Ref:RIC V.1, no.127

5-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli büstü, sağa. [IMP] C P LIC VALERIAN[VS]
[PF] AV[G]

A.Y:Sur taçlı giyimli kadın(Tykhe?) ayakta, sağa. Karşısında sol elinde mızrak taşıyan, giyimli imparatora çelenk takıyor.**R[E]STITVTORIEN[T]IS**

Müze Env. No.34712;AE; 21.5x22mm; 2mm; 4.03gr

Ref:RIC V.1, no.287

Gallienus (MS 253-268)

6-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli büstü, sağa.**IMP C[P] LIC GALL[I]ENVS**
[P]F AVG

A.Y:Gallienus ve Valerianus giyimli, karşılıklı ayakta. Aralarında sunak.**PIETAS**
[A]VG

Müze Env. No.34701;AE; 22x23mm; 1.5mm; 3.43gr

REF:RIC V.1, no.447

7-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli büstü, sağa.**GA[LLIE]NVS P[F] AVG**

A.Y:Herkül ayakta, sağa. Sağ eli belinde, sol eli cippusadayadığı labut üzerinde, kolunda aslan postu. Sağ boşlukta ***V[IR]TVS AV[G]V[STI]**

Müze Env.No.34707;AE; 21x22mm; 2mm; 3.38gr

Ref:RIC V.II, no.667

8-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, sakallı büstü, sağa. [IM]P C[P] [L]IC
GALLIENVS AVG

A.Y:Gallienus ve Valerianus giyimli, karşılıklı ayakta, aralarında sunak. Soldaki imparatorun elinde kartallı asa, sağdaki imparatorun elinde parazonyum.**PI[E]TA[S]**
AVGG

Müze Env. No.34711; AG Kap.; 18x23mm; 1.5mm; 2.18gr

Ref:RIC V.1, no.446

9-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli büstü, sağa.**GALLIENVS [AVG]**

A.Y:Viktorya ayakta, sola. Sağ eli önde havada çelenk tutuyor. Altta “ .
“**VICTORIA AV[G]**

Müze Env. No.34714; AG Kap.; 20.5x22.5mm; 1.5mm; 3.14gr

Claudius II (MS 268-270)

10-Ö.Y:İmparatorun ışıın taçlı, giyimli büstü, sola.**IMP C CLAVDIVS AVG**

A.Y:Herkül, ayakta, sola. Sağ elinde sopa, sol elinde aslan postu.**[IVVEN]TVS AV[G]**

Müze Env. No.34705;AE; 20x20.5mm; 1.5mm; 2.80gr

Ref:RIC V.1, no.213

Aurelianus (MS 270-275)

11-Ö.Y:İmparatorun ışıın taçlı, zırh giyimli, büstü, sağa. **IMP C AV[RE]LIANVS AVG**

A.Y:Kadın ayakta, giyimli, sağa. Sağ elindeki çelengi, karşısındaki imparatora uzatıyor. İmparatorun sol elinde mızrak. **[RE]STI[T]VTO[R]BIS**

Darphane: H

XXI

Müze Env. No.34699;AE; 21x22mm; 2mm; 3.68gr

Ref:RIC V.1, no.386

12-Ö.Y: Benzeri; **IMP C AVR[E]LIANVS AVG**

A.Y: Benzeri; **R[E]STITVTORBIS**

Darphane: H

[XX]I

Müze Env. No.34700;AE.; 21x23mm; 1.8mm; 3.34gr

Ref:RIC V.1, no.386

13-Ö.Y:İmparatorun ışıın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**IMP C AV[RELI]ANVS AV[G]**

A.Y:Aurelian ve Concordia?giyimli, karşılıklı, ayakta el sıkışıyor. **CONCORD[IA] [MILI]TVM**

Darphane: P

Müze Env. No.34703;AE; 22x23mm; 1.5mm; 4.13gr

Ref:RIC V.1, no.244

Probus (MS 276-282)

14-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa. **IMP C MAVR PROBVS [PF] [AVG]**

A.Y:Jüpiter, ayakta, sola. Sol elinde asa, sağ elinde globus üstünde çelenk tutan Viktorya'yı karşısındaki zırhlı imparatora uzatıyor. **CLEMENTIA [TEMP]**

Darphane: H

XXI

Müze Env.No.34670;AE; 19.5x21mm; 1.5mm; 2.31gr

Ref:RIC V.2, no.920

15-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, sakallı büstü, sağa.**IMP C [M] [AVR] PROBVS PF AVG**

A.Y:Kadın ayakta, giyimli, sağa. Sağ elindeki çelengi, karşısındaki giyimli, sağ elinde globus, sol elinde mızrak tutan imparatora uzatıyor. **RESTITV[T] [ORB]IS**

Darphane: H

[X]XI

Müze Env.No.34692; AG Kap.; 19x21.5mm; 2mm; 3.32gr

Ref:RIC V.2, no.731

16-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**[IM]P [C] [M] [AVR] P[RO]BVS AVG**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa, sağ elindeki globusu karşısındaki imparatora uzatıyor. **[CLEM]ENTIA TE[MP]**

Darphane: Z

XXI

Müze Env.No.34693; AG Kap.; 21x22mm; 2mm; 3.47gr

Ref:RIC V.2, no.644

17-Ö.Y: Benzeri; **IM[P] [C] [M] [AVR] [PR]OB[V]S AVG**

A.Y: Benzeri; **CLEM[E]NTI[A] [TE]MP**

Darphane: B

XX[I]

Müze Env.No.34694;AE; 20x21.5mm; 2mm; 3.66gr

Ref:RIC V.2, no.644

18-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**IMP C MAVR PROBVS P[F] AVG**

A.Y:Kadın ayakta, giyimli, sağa. Sağ elindeki çelengi, karşısındaki giyimli, sağ elinde globus, sol elinde mızrak tutan imparatora uzatıyor. **RESTITVTOR[B]IS**

Darphane: [H]

[X]XI

Müze Env.No.34695;AE; 20x21.5mm; 2mm; 3.33gr

Ref:RIC V.2, no.731

19-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**IMP C MAV[R] PROBVS AVG**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa, sağ elindeki globusu karşısındaki imparatora uzatıyor. **[CLEMENTI]A TE[M]P**

Darphane: B

[XX]I

Müze Env.No.34697;AG Kap.; 20x21mm; 2mm; 3.37gr

Ref:RIC V.2, no.644

20-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**[IM]P C [M] [A]V[R] P[R]O[B]VS P[F] [AVG]**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa, sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. **[CLEM]ENTI[A] T[E]MP**

Darphane: Γ

[XXI]

Müze Env.No.34698;AE;21x22mm; 2mm; 3.63gr

Ref:RIC V.2, no.643

21-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, sakallı, giyimli, büstü, sağa.**IMP C MAV[R] [PRO]B[V]S PF AVG**

A.Y:Kadın ayakta, giyimli. Sağ elindeki çelengi karşısındaki imparatora uzatıyor. İmparatorun sol elinde mızrak. Sağ elinde globus. **RESTIT[VT] OR]BIS**

Darphane: Δ

XXI

Müze Env.No.34718; AG Kap.;18x20mm; 1.5mm; 2.05gr

Ref:RIC V.2, no.731

Carus (MS 282-283)

22-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, paludamentumlu, sakallı büstü, sağa.**IMP C MA[V]R CARVS [P]F AVG**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa, sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. Üst boşlukta * **VIRTVS AVGGG**

Darphane: S

XXI

Müze Env.No.34676;AE; 20.5x21mm; 1.5mm; 3.26gr

Ref:RIC V.2, no.125

Numerianus (MS 283-284)

23-Ö.Y:Noktalı daire bordür içinde imparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**[I]M[P] C M[A]VR NVMERIANVS NO[B] [C]**

A.Y:Noktalı daire bordür içinde Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa, sağ elindeki globusu karşısındaki Virtusa uzatıyor.**VIR[TVS] AVGG**

Darphane: TR

XXI

Müze Env.No.34690; AG Kap.; 20x22mm; 1.8mm; 3.92gr

Ref:RIC V.2, no.380

Carinus (M.S 283-285)

24-Ö.Y: İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**IMP C MAVR C[A]RI[N]VS NOBC**

A.Y:Carinus? ve Carus? giyimli, karşılıklı ayakta. Carus, sağ elindeki globusu imparatora uzatıyor. Sol elinde asa. **VIRTVS AVGG**

Darphane: TR

[X]XI

Müze Env.No.34673;AE; 21x21.9mm; 2mm; 3.96gr

Ref:RIC V.2, no.209

3.4.2.Tetrarchi Dönemi

Diocletianus (MS 284-305)

25-Ö.Y: İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**IMP CC VAL DIOCLETI[AN]V[S] P[F] AVG**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol kolunda khlamys, sol elinde asa, sağ elinde çelenk ve palmiye tutan Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor.**CONCORDI[A] MIL[ITVM]**

Darphane: S

ANT

Müze Env.No:34675;AE; 19x20.5mm; 1.5mm; 2.53gr

Ref:RIC V.2, no.284

26-Ö.Y: İmparatorun ışın taçlı, sakallı, giyimli, büstü, sağa.**IMP CC VAL DIOCLETI[A]NVS PF AVG**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. **IOVI CONSERVATO[RI] AVGG**

Darphane: A

XX[I]

Müze Env.No.34680;AE; 21x21.5mm; 2mm; 3.80gr

Ref:RIC V.2, no.325

27-Ö.Y: İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**[IMP] [CC] VAL [DIOCLE]T[IA]NVS P[F] [AVG]**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elinde çelenk ve bitki dalı tutan Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. **[CO]NCOR[DIA] [MILIT]VM**

Darphane: Z

[XXI]

Müze Env.No.34681; AG Kap.; 21x22.9mm; 2mm; 3.82gr

Ref:RIC V.2, no.322

28-Ö.Y: İmparatorun ışıın taçlı, sakallı, zırh giyimli, büstü, sağa.**IMP C[C] V[A]L DIOCLETIA[N]VS PF AVG**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elinde globus üstündeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. **CONCORDIA MILITVM**

Darphane: KΓ

Müze Env.No.34682;AE; 20.5x23mm; 1.5mm; 2.55gr

Ref:RIC VI, no.15a

29-Ö.Y: İmparatorun ışıın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**IMP CC VAL DIOCLETI[A]NVS AV[G]**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elinde globus üzerinde çelenk ve palmye dalı tutan Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. **CONCORDI[A] M[I]LIT[V]M**

Darphane: B

XXI

Müze Env.No.34688;AE; 21x22mm; 2mm; 3.64gr

Ref:RIC V.2, no.256

30-Ö.Y:İmparatorun ışıın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**[IM]P C[C] [V]AL DIO[CLETI]A[N]VS [PF][AVG]**

A.Y:Herkül ayakta, sola. Sol elinde labut. Sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki Jüpiter'e uzatıyor. **IOV[ET] [HER]CV [C]ONS[E]R AVGG**

Darphane: [H]

XXI

Müze Env.No.34689;AE; 21x22mm; 2mm; 4.45gr

Ref:RIC V.2, no.323

Maximianus (MS 286-305 ve 307-308)

31-Ö.Y:İmparatorun ışıın taçlı, giyimli, sakallı büstü, sağa.**IMP [C] MA [MAXIMIA]NVS [PF] AVG**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. **CON[CORD]IA [M]ILITVM**

Darphane: [K]Δ

Müze Env.No:34669;AE; 20x21mm;1.8mm;3.11gr
Ref:RIC VI, no.15b

32-Ö.Y: Benzeri; **IMP C M[A] MAXIMIANVS PF [A]V[G]**

A.Y: Benzeri; **CONCORDIA M[ILITVM]**

Darphane: [K]Δ

Müze Env.No:34672;AE; 20x21mm; 1.5mm; 2.50gr

Ref:RIC VI, no.15b

33-Ö.Y:Benzeri; **IMP C MA MAXIMI[ANVS]S P[F] AVG**

A.Y:Benzeri;**CONCORDI[A] [M]ILITV[M]**

Müze Env.No:34674;AE;21x21mm;1.5mm;2.56gr

Ref:RIC VI, no.15b

34-Ö.Y: Benzeri;**IMP C [MA] MAXI[M]I[A]NVS [PF] AVG**

A.Y: Benzeri; **CON[C]O[R]DI[A] MIL[ITVM]**

Darphane: K[B]

Müze Env.No.34677;AE; 20x21.1mm;1.5mm;2.83gr

Ref:RIC VI, no.15b

35-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**GAL VAL [MA]XI[MIANVS]**
[N]OB [CAE]S

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elindeki globus üzerindeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. Viktorya palmiye dalı tutuyor. **CONCO[R]DIAMI[LITVM]**

Darphane: K[C]

Müze Env.No.34678;AE;20x21mm;1.5mm;2.51gr

Ref:RIC VI, no.16

36-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, sakallı büstü, sağa.**IMP C MAVR VAL**
MA[XIM]IANVS PF AVG

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. Viktorya çelenk ve palmiye dalı tutuyor. **CONCORDIA MILITV[M]**

Darphane: [A]

Müze Env.No.34679;AE;19x20.5mm;1.5mm;2.75gr

Ref:RIC VI, no.606

37-Ö.Y: İmparatorun ışın taçlı, giyimli, sakallı büstü, sağa.**IMP C MAVR VAL MAXIMIANVS PF [A]VG**

A.Y:Herkül ayakta, sola. Sol omzunda aslan postu. Sol elinde labut. Sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki asa ve globus taşıyan pelerinli Jüpiter'e uzatıyor.**IOV ET HE[R]C[V] [C]ONCER AVGG**

Darphane: Δ

X[X]I

Müze Env.No.34683; AG Kap.; 20.5x23mm;1.2mm; 2.35gr

Ref:RIC V.2, no.622

38-Ö.Y: İmparatorun ışın taçlı, zırh giyimli, büstü, sağa.**GAL VAL MAXIMIANVS NOB CAES**

A.Y:Herkül ayakta, sola. Sol omzunda aslan postu. Sol elinde labut. Sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki asa ve globus taşıyan pelerinli Jüpiter'e uzatıyor. **IOVI ET HERCVLI CONS CA[E]S**

Darphane: Γ

XXI

Müze Env.No.34684;AE; 21.5x22mm;1.5mm;3.08gr

Ref:RIC V.2, no.719

39-Ö.Y: İmparatorun ışın taçlı, giyimli, sakallı büstü, sağa.**IMP C [M]AVR VA[L] MAX[IMI]A[N]VS P[F] AV[G]**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. Viktorya çelenk ve palmiye dalı tutuyor. **CONCORDIA MIL[IT]VM**

Darphane: S

A[N]T

Müze Env.No.34685;AE;20x20.5mm;2mm;3.00gr

Ref:RIC VI, no.606

40-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, zırh giyimli, sakalı büstü, sağa.**GAL VAL
MAXIMIANVS NOB C[AE]S**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elinde globus üzerindeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. Viktorya çelenk ve palmiye dalı tutuyor.

CONCORDI[A] MILITV[M]

Darphane: KA

Müze Env.No.34686;AE; 20x21mm;1.5mm;2.73gr

Ref:RIC VI, no.19b

41-Ö.Y: İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**I[MP] C [M] [A]VR V[AL]
MAX[IM]IANVS [P]F AVG**

A.Y:Herkül ayakta, sola. Sol elinde labut. Sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki asa ve globus taşıyan Jüpiter'e uzatıyor.**[IOV] [E] THE[R]CV CONSER AVGG**

Darphane:XXI

Müze Env.No.34687;AE; 21x22mm;2mm;3.54gr

Ref:RIC VI, no.1

42-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**IMP C [M]AXIMI[A]N[V]S
[PF] [AVG]**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. Viktorya çelenk ve palmiye dalı tutuyor. **CONCORD[I]A**

MI[LI]TVM

Darphane: K[ε]

Müze Env.No.34691;AE; 19x20mm;2mm;3.03gr

Ref:RIC VI, no.15b

43-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, sakallı büstü, sağa.**[I]MP C MA
MAXIM[IANVS] AVG**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. **CONCORDIA MIL[ITVM]**

Darphane: KΔ

Müze Env.No.34702;AE; 20x21mm;1.5mm;2.76gr

Ref:RIC VI, no.15b

44-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**IMP C MA [VA]L MAXIMIANVS PF AV[G]**

A.Y:Herkül ayakta, sola. Sol elinde labut, sağ elinde patera.Karşısındazırhlı,miğferli imparator. Aralarında altar. Sol boşlukta A.**CONSERVATOR A[V]GG**

Darphane:XXIHP

Müze Env.No.34713;AE;22x23mm;1.5mm;3.51gr

Constantius I (MS 305-306)

45-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa. **[FL] VAL CONSTANTIVS [N]OB [CA]ES**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde asa. Sağ elindeki Viktorya'yı karşısındaki imparatora uzatıyor. Viktorya defne çelenk ve palmiye dalı tutuyor. **[C]ONCOR[D]IA MI[L]IT[V]M**

Darphane: KB

Müze Env.No.34671;AE; 20x21mm;2mm;3.26gr

Ref:RIC VI, no.19a

46-Ö.Y: Benzeri; **[FL] VAL CONSTANTIVS [NOB] CAES**

A.Y: Benzeri;**[CON]CO[RD]I[A] [M]ILITVM**

Darphane: KB

Müze Env.No.34696;AE; 21x22mm;1.5mm;2.89gr

Ref:RIC VI, no.19a

3.4.3.Geç Roma İmparatorluk Dönemi

Licinius I (MS 308-324)

47-Ö.Y:İmparatorun ışın taçlı, giyimli, büstü, sağa.**IMP C VAL LICIN LICINI[VS] P[F] AVG**

A.Y:Jüpiter ayakta, sola. Sol elinde ağzında çelenk tutan kartallı asa. Sağ elinde çelenk ve palmiye dalı tutan globus üstünde Viktorya. Sağ ayağının önünde ağzında çelenkli kartal, sol ayağının yanında oturan esir. Sağ boşlukta XIIIΓ. **IOVICONSERVATORI**

Darphane: SMN[Γ]

Müze Env.No.34708;AE; 19x19.5mm;1.5mm;2.53gr

Ref:RIC VII, no.44

48-Ö.Y: Benzeri; **IMP C VAL LICIN LI[CINIVS] [P]F AV[G]**

A.Y: Benzeri;**IOVICONSE[R]VATORI**

Darphane: SM[NA]

Müze Env.No.34709;AE; 18.5x20mm;2mm;3.10gr

Ref:RIC VII, no.44

49-Ö.Y: Benzeri; **[IM]P C VAL LICIN LICINI[VS] P[F] [AVG]**

A.Y: Benzeri; **IOVICONSERVATORI**

Darphane: SMN[A]

Müze Env.No.34710;AE; 20x20mm;2mm;3.50gr

Ref:RIC VII, no.44

50-Ö.Y: Benzeri; **IMP C VAL LICIN LICINIVS [PF] AVG**

A.Y:Benzeri;**IOVICONSE[ERVA]TORI**

Darphane: SM[NA]

Müze Env.No.34715;AE; 19x20mm; 1.1mm; 2.27gr

Ref:RIC VII, no.44

SONUÇ

Gaziantep Arkeoloji Müzesi'nde 2018 yılında yapılan çalışmada müzeye satın alma yoluyla dahil edilen 50 adet Roma Dönemi sikkesi incelenmiştir. Çalışmanın malzemesini oluşturan 50 sikkenin tamamı 2017 yılında envanterlenmiş sikkelerdir. Gaziantep Arkeoloji Müzesi envanter kayıtlarına göre bu 50 Roma sikkelerinin buluntu yeri belli değildir ve müzeye Ahmet Yılmaz isimli vatandaş tarafından 2002 yılında getirilmiştir. Bu eserler 2003 yılında değerlendirilmiştir

İncelenen 50 adet sikke kronolojik olarak ele alınmış olup; Asker İmparatorlar Dönemi, Tetrarşi Dönemi ve Geç İmparatorluk Dönemi'ne aitsikkeler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sikkeler Philippus I (MS 244-249) Dönemi ile başlamakta olup; Licinius I (MS 308-324) Dönemi ile sona ermektedir. İncelenen sikkelerde Asker İmparatorlar Dönemi içerisinde sayıca en fazla sikkeyi Probus (8 adet) sikkeleri oluştururken, Tetrarşi Dönemi'nde ise Maximianus (14 adet) sikkeleri sayıca yoğunluktadır. Geç İmparatorluk Dönemi'nde ise incelenen tek imparator Licinius I (4 adet) olmuştur.

Kataloga genel olarak bakıldığında, Valerianus, Gallienus ve Carus dönemi sikkelerinin bir kısmı babası ile ortak imparatorluk yaptığı dönemlerde darp edilmiş olmasına karşın, bir kısmı tek başına hüküm sürdükleri dönemlerde darp edilmiştir.

Aurelianus'un sikkelerinin çoğunluğunu ise 3.grup (reform sonrası, değer işaretli) sikkeler oluşturmaktadır. Carinus (kat.no:24) ve Numerianus'un (kat.no:23) katalogda birer adet olan sikkeleri Tripolis darbıdır. Maximianus'un sikkelerinden 12 tanesi Kyzikos darbı olup, 2 tanesi de Antiocheia darphanesinde darp edilmiş olmalıdır (kat. no:37-38). Constantius I'in sikkeleri (kat.no:45-46) yine Kyzikos darbı olup, Licinius I'in sikkeleri (kat.no:47-48-49-50) ise Nikomedia darbıdır. Katalogda yer alan sikkelerin art arda tahta geçmiş imparatorların sikkelerinden oluşup, toplu halde bulunmuş olması ve aynı vatandaş tarafından, aynı zamanda müzeye getirilmiş olması define olabileceğini düşündürmekle birlikte, katalogda yer

alan en geç tarihli sikke MS 308-324 yılları arasında darp edildiğinden bu definenin MS 324 yılından sonraki bir tarihte gömüldüğü düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

- Adelson, H.L ve Kustas, G.L. (1962). *A bronze Hoard in the Period of Zeno, Numismatic Notes and Monographs 148*, New York.
- Akşit, O. (1970). *Roma İmparatorluk Tarihi (M.S. 193-395)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s.114.
- Arslan, M. (1992). *Museum of Anatolian Civilizations Roman Coins*. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, ss.163-164
- Atlan, S. (1976). *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*. T.T.K Yayınları, İstanbul, ss.21-26.
- Baydur, N. (1981) "Roma Sikkeleri". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 12/13:19-25.
- Baydur, N. (1998) *Roma Sikkeleri*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ss.9-11.
- Bosch, E. (1951). *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Sikkeler Rehberi, I.Bölüm, Yunan, Roma, Bizantin ve Avrupa Sikkeleri*. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yayınları, İstanbul.
- Burnett, A. (1987). *Coinage in the Roman World*, London.
- Crawford, M. (1975). *Finance, Coinage and Money From Severans To Constantine*, ANRW.II.2, pp.575-576.
- Elks, K.J.M. (1975). "The Eastern Mints of Valerian and Gallienus: The Evidence of Two New Hoards From Western Turkey", *Numismatic Chronicle* 7-15, pp.65-109.
- Estin, C. ve Laporte, H. (2005). *Yunan ve Roma Mitolojisi*. Eran, M. (Çev.), Tübitak Yayınları, Ankara, ss.98-214.
- Er, Y. (2006). *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*. Phoenix Yayınları, Ankara, ss.23-336.
- Erhat, A. (1999). *Mitoloji Sözlüğü*. Remzi Kitabevi, İstanbul, ss.137-199.
- Ekici, M. (2013). *Karia Şehir Sikkeleri ve Lagina'da Bulunan Sikkelerin Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, ss.81.
- Foss, C. (1989). *Roman Historical Coins*. London.

- Gallwey, H.D.(1963). "A hoard of Third Century Antoniniani from Southern Spain". *Numismatic Chronicle* 7(2):355-406.
- Grant, M.(1985). *The Roman Emperors*. New York, pp.168-188.
- Grimal, P.(1997). *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*. Tamgüç, S.(Çev.), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Göktürk, M.T.(2002). "Anadolu'da Her Sikke Bir Şehir: Anadolu'da Sikke Basan Kentler Üzerine Alfabetik Bir İnceleme". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2001 Yıllığı*, Ankara, ss.109-182.
- Gür, S.(1976). *Antik Sikkeler*. Met/Er Matbaası, İstanbul, ss.11-24.
- Haley, E.(1989). "The Roman Bronz Coinage in Britain and Monetary History from A.D 293 to 350". *American Journals of Numismatics* 1:90-116.
- Harl, K.W.(1996). *Coinage In The Roman Economy 300 B.C to A.D 700, Ancient Society and History*. London, pp.168-179.
- Harl, K.W.(2002). *Kazılarda Bulunan Sikkelerin Tanımlanması İçin Rehber Roma (M.S. 238- 498)*. Delikan, B.(Çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ss.9-38.
- Howgego, C.(2000). *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi*. Tekin, O.(Çev.), Homer Yayınları, İstanbul, ss.148-149.
- Karwiese, S.(1995). *Antik Nümizmatikçe Giriş*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Keleş, V.(2009). *Erzurum Arkeoloji Müzesi Roma Sikkeleri*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kent, J.P.C. (1978). *Roman Coins*. London.
- Klawans, H.Z. (1959). *Reading and Dating Roman Imperial Coins*. Wisconsin, ss.44-49.
- Mattingly, H., Sydenham, E.A. ve Sutherland, C.H.V. (1949). *The Roman Imperial Coinage Vol.IV.Part III. Gordian III-Uranus Antoninus*. London, pp.56-59.
- Mattingly, H. ve Sydenham, E.A.(1968). *The Roman Imperial Coinage Vol.V.Part I*. London, pp.248-249.
- Mattingly, H. ve Sydenham, E.A. (1968). *The Roman Imperial Coinage Vol.V.Part II*. London.
- Morrisson, C. (2002). *Antik Sikkeler Bilimi Nümizmatik Genel Bir Bakış*. Ögün, Ç.Z (Çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s.52.

- Özsait, M. (1982). Anadolu'da Roma Egemenliği. *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Görsel Yayınevi, c.II, İstanbul, ss.326-361.
- Özüdoğru, Ş. (2002). *Patara Sikke Basımları ve Patara Kazıları'ndan (1989-2001) Ele Geçen Sikkeler*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, ss.119-121.
- Plinius. *Naturalis Historia, Natural History I-X*. Racham, H.R., Jones W.H.S. ve Eicholz, D.E (Çev.), 1971.
- Rostovtzeff, M. (1998). *The Social And Economic History Of Roman Empire*.
- Saltuk, S. (1997). *Arkeoloji Sözlüğü*. İnkılap Kitabevi, İstanbul, ss.20-138.
- Sear, D.R.(1974). *Roman Coins And Their Values*. London, pp. 43-290.
- Sear, D.R.(1988). *Roman Coins And Their Values*. London, s.261.
- Scarre, C. (2001). *Chronicle Of The Roman Emperors*. pp.170-199.
- Sutherland C.H.V.ve Carson, R.A.G.(1966). *The Roman Imperial Coinage Vol.VI. From Diocletian's Reform (A.D.294) to The Death of Maximinus (A.D.313)*. London.
- Sutherland C.H.V.ve Carson, R.A.G.(1966). *The Roman Imperial Coinage Vol VII. Constantine and Licinius A.D.313-337*. London.
- Sümer, T. (2013). *Hacıbektaş Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde Bulunan Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, ss.14-64.
- Tekçam, T. (2007). *Arkeoloji Sözlüğü*. Alfa Yayınları, İstanbul, ss.14-64.
- Tekin, O. (1988). Sikkelerin Bulunuşundan Önceki Değişim ve Ödeme Araçları. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 40/41:22-27.
- Tekin, O. (1993). *Antik Anadolu Nüvizmatik Bibliyografyası*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Tekin, O. (1994). *Grek ve Roma Sikkeleri*. YKY, İstanbul, s. 21.
- Tekin, O. (1996). *Eskiçağ'da Para Antik Nüvizmatik Giriş*. Eskiçağ Enstitüsü Bilimleri Yayınları, İstanbul, ss.12-34.
- Tekin, O. (2003). *Sadberk Hanım Müzesi Antik Sikkeler Kataloğu: Catalogue of the Ancient Coins in the Sadberk Hanım Museum*. Vehbi Koç Vakfı Yayınevi, İstanbul.
- Tekin, O. (2008). *Antik Nüvizmatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ss.58-293.

- Tekin, O. (2009). *P.Willemart, Suna ve İnan Kıraç Vakfı, Pierre Willemart Sikke Koleksiyonu: La Collection de Monnaie de Pierre Willemart de Foundation Suna et İnan Kıraç*. Suna ve İnan Kıraç Yayınevi, İstanbul ss.43-45.
- Tekin, O. (2010). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İletişim Yayıncılık, İstanbul, s.274.
- Tulay, A.S.(2001). *Genel Nümitmatik Sözlüğü*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ss.11-210.
- Yılmaz, A.T. (2006). *Marmaris Arkeoloji Müzesi'ndeki Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri*.Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

EKLER LİSTESİ

EK. 1 ÖN YÜZ LEJANTLARI LİSTESİ

KAT. NO.

- 18 IMP M[IV]L PHILIPPVS AVG
- 19 [IMP] CC VIB [TREB] [G]ALLVS [PF] AVGG
- 20 [IMP] CC VI[B] TR[E]B [G]ALLVS PF A[VG]
- 21 [IMP] [CP] [LIC] [V] AL [ER] IANVS AVG
- 22 [IMP] C P LIC VALERIAN[VS] [PF] AV[G]
- 23 IMP C[D] LIC GALL[I] ENVS [P]F AVG
- 24 GA[LLIE]NVS P[F] AVG
- 25 [IM]P C[P] [L]IC GALLIENVS AVG
- 26 GALLIENVS [AVG]
- 27 MP C AV[RE]LIANVS AVG
- 28 IMP C CLAVDIVS AVG
- 29 IMP C AVR[E]IANVS AVG
- 30 IMP C AV[RELI]ANVS AV[G]
- 31 IMP C MAVR PROBVS [PF] [AVG]
- 32 IMP C [MAVR] PROBVS PF AVG
- 33 [IM]P [C] [MAVR] P[RO]BVS AVG
- 34 IM[P] [C] [MAVR] [PR]OB[V]S AVG
- 35 IMP C MAVR PROBVS P[F] AVG
- 36 IMP C MAV[R] PROBVS AVG
- 37 [IM]P C [MA]V[R] P[R]O[B]VS P[F] [AVG]
- 38 IMP C MAV[R] [PRO]B[V]S PF AVG
- 39 IMP C MA[V]R CARUS [P]F AVG
- 40 [I]M[P] C M[A]VR NVMERIANVS NO[B]

- 41 IMP C MAVR C[A]RI[N]VS NOBC
- 42 IMP CC VAL DIOCLETI[AN]V[S] P[F] AVG
- 43 IMP CC VAL DIOCLETI[A]NVS PF AVG
- 44 [IMP] [CC] VAL [DIOCLE]T[IA]NVS P[F] [AVG]
- 45 IMP C[C] V[A]L DIOCLETI A[N]VS PF AVG
- 46 IMP CC VAL DIOCLETI[A]NVS AV[G]
- 47 [IM]P C[C] [V]AL DIO[CLETI]A[N]VS [PF][AVG]
- 48 IMP [C] MA [MAXIMIA]NVS [PF] AVG
- 49 IMP C M[A] MAXIMIANVS PF [A]V[G]
- 50 IMP C MA MAXIMI[ANV]S P[F] AVG
- 51 IMP C [MA] MAXI[M]I[A]NVS [PF] AVG
- 52 GAL VAL [MA]XI[MIANVS] [N]OB [CAE]S
- 53 IMP C MAVR VAL MA[XIM]IANVS PF AVG
- 54 IMP C MAVR VAL MAXIMIANVS PF [A]VG
- 55 GAL VAL MAXIMIANVS NOB CAES
- 56 IMP C [M]AVR VA[L] MAX[IMI]A[N]VS P[F] AV[G]
- 57 GAL VAL MAXIMIANVS NOB C[AE]S
- 58 I[MP] C [MA]VR V[AL] MAX[IM]IANVS [P]F AVG
- 59 IMP C [M]AXIMI[A]N[V]S [PF] [AVG]
- 60 [I]MP C MA MAXIM[IANVS] AVG
- 61 IMP C MA [VA]L MAXIMIANVS PF AV[G]
- 62 [FL] VAL CONSTANTIVS [N]OB [CA]ES
- 63 [FL] VAL CONSTANTIVS [NOB] CAES
- 64 IMP C VAL LICIN LICINI[VS] P[F] AVG
- 65 IMP C VAL LICIN LI[CINIVS] [P]F AV[G]
- 66 [IM]P C VAL LICIN LICINI[VS] P[F] [AVG]
- 67 IMP C VAL LICIN LICINIVS [PF] AVG

EK.2 ARKA YÜZ LEJANTLARI LİSTESİ

KAT. NO.

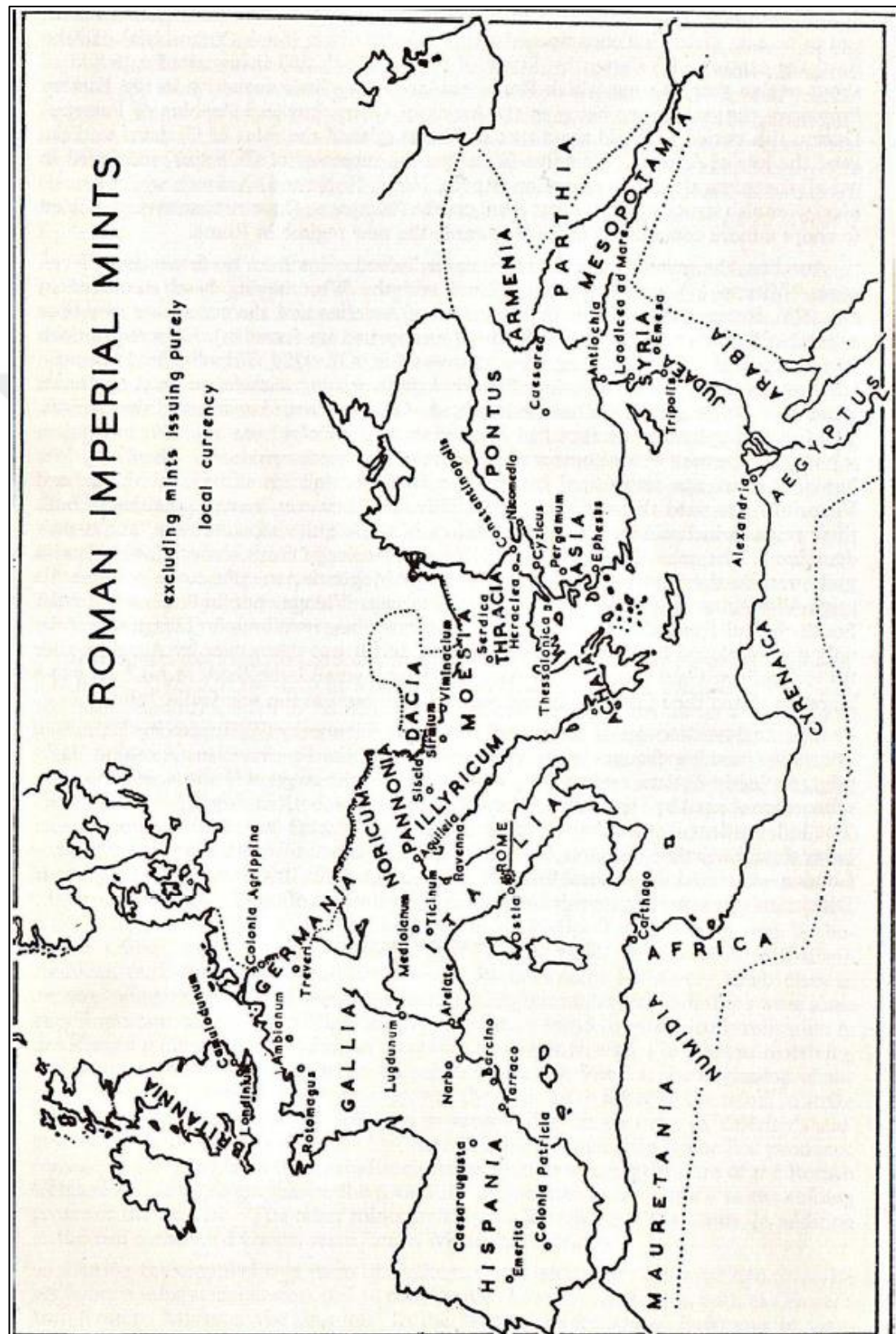
- 1 [SECUR]ITORBIS
- 2 [ADVEN]TVS AV[G]
- 3 IVNO [MAR]TIALIS
- 4 VICTOR[IA] [AVG]G
- 5 R[E]STITVTORI EN[T]IS
- 6 PIETAS [A]VGG
- 7 VI[R]TVS AV[G]V[STI]
- 8 PI[E]TA[S] AVGG
- 9 VICTORIA AV[G]
- 10 [RE]STI[T]VTO[R]BIS
- 11 [IVVEN]TVS AV[G]
- 12 R[E]STITVTORBIS
- 13 CONCORD[IA] [MILI]TVM
- 14 CLEMENTIA [TEMP]
- 15 RESTITV[T] [ORB]IS
- 16 [CLEM]ENTIA TE[MP]
- 17 CLEM[E]NTI[A] [TE]MP
- 18 RESTITVTOR[B]IS
- 19 [CLEMENTI]A TE[M]P
- 20 [CLEM]ENTI[A] T[E]MP
- 21 RESTIT[VTOR]BIS
- 22 VIRTVS AVGGG
- 23 VIR[TVS] AVGG
- 24 VIRTVS AVGG
- 25 CONCORDI[A] MIL[ITVM]
- 26 IOVI CONSERVATO[RI] AVGG
- 27 [CO]NCOR[DIA] [MILIT]VM
- 28 CONCORDIA MILITVM
- 29 CONCORDI[A] M[I]LIT[V]M
- 30 IOV [ET] [HER]CV [C]ONS[E]R AVGG

- 31 CON[CORD]IA [M]ILITVM
- 32 CONCORDIA M[ILITVM]
- 33 CONCORDI[A] [M]ILITV[M]
- 34 CON[C]O[R]DI[A] MIL[ITVM]
- 35 CONCO[R]DIA MI[LITVM]
- 36 CONCORDIA MILITV[M]
- 37 IOV ETHE[R]C[V] [C]ONCER AVGG
- 38 IOVI ETHERCVLI CONS CA[E]S
- 39 CONCORDIA MIL[IT]VM
- 40 CONCORDI[A] MILITV[M]
- 41 41 [IOV] [E]T HE[R]CV CONSER AVGG
- 42 CONCORD[I]A MI[LI]TVM
- 43 CONCORDIA MIL[ITVM]
- 44 CONSERVATOR A[V]GG
- 45 [C]ONCOR[D]IA MI[L]IT[V]M
- 46 [CON]CO[RD]I[A] [M]ILITVM
- 47 IOVICON-ERVATORI
- 48 IOVICON-E[R]VATORI
- 49 IOVICON-ERVATORI
- 50 IOVICON[ERVA]TORI

EK.3 İMPARATORLAR VE SİKKE SAYILARI

DÖNEM	İMPARATOR	TARİH	SİKKE SAYISI
Asker İmparatorlar	Philippus I	MS 244-249	1
Asker İmparatorlar	Trebonianus Gallus	MS 251-253	2
Asker İmparatorlar	Valerianus	MS 253-260	2
Asker İmparatorlar	Gallienus	MS 253-268	4
Asker İmparatorlar	Claudius II	MS 268-270	1
Asker İmparatorlar	Aurelianus	MS 270-275	3
Asker İmparatorlar	Probus	MS 276-282	8
Asker İmparatorlar	Carus	MS 282-283	1
Asker İmparatorlar	Numerianus	MS 283-284	1
Asker İmparatorlar	Carinus	MS 283-285	1
Tetrarşi	Diocletianus	MS 284-305	6
Tetrarşi	Maximianus	MS 286-305 ve MS 307-308	14
Tetrarşi	Constantius I	MS 305-306	2
Geç İmparatorluk	Licinius I	MS 305-324	4

EK.4 ROMA DARPHANELERİNİN HARİTASI

EK.5LEVHALAR LİSTESİ

KATALOG NO	ENVANTER NO	LEVHA NO
1	34717	1
2	34704	1
3	34716	1
4	34706	1
5	34712	1
6	34701	1
7	34707	1
8	34711	1
9	34714	1
10	34699	1
11	34705	1
12	34700	1
13	34703	2
14	34670	2
15	34692	2
16	34693	2
17	34694	2
18	34695	2
19	34697	2
20	34698	2
21	34718	2
22	34676	2
23	34690	2
24	34673	2
25	34675	3
26	34680	3
27	34681	3
28	34682	3
29	34688	3

30	34689	3
31	34669	3
32	34672	3
33	34674	3
34	34677	3
35	34678	3
36	34679	3
37	34683	4
38	34684	4
39	34685	4
40	34686	4
41	34687	4
42	34691	4
43	34702	4
44	34713	4
45	34671	4
46	34696	4
47	34708	4
48	34709	4
49	34710	5
50	34715	5

LEVHA 1

LEVHA 2

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

LEVHA 3

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

LEVHA 4

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

LEVHA 5

49

50

ÖZGEÇMİŞ

Nazime Mehveş Gölge 1985 yılında Kahramanmarař'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kahramanmarař'da tamamladı. Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nden 2012 yılında onur öğrencisi olarak mezun oldu. Öğrenciliği boyunca yaz döneminde Kahramanmarař Arkeoloji Müzesi'nde gönüllü olarak çalıştı. Gaziantep Müze Müdürlüğü Doğanpınar Barajı Yenicehöyük Kurtarma Kazıları ve Kahramanmarař Müze Müdürlüğü Germanicia Antik Kenti Kazılarında arkeolog olarak çalıştı.

VITAE

Nazime Mehveş Gölge born in 1985, Kahramanmarař. She completed her elementary education in Kahramanmarař. She graduated from Pamukkale University, Science and Literature faculty, as an honor student from the Archeology department. Through her college education, she worked voluntarily at the Kahramanmarař museum. She worked at Gaziantep Museum Directorate Doğanpınar Barajı Yenicehöyük rescue excavations and Kahramanmarař Museum Directorate Germanicia Ancient City excavations as an archeologist.